М-1378
134/65.
Лѣсоводства въ Новой Александріи.
...дагогика
...я 33.
R. 5.

5. Powiat Kalwaryyski.

Sędziowie Markowski, Konarski, Siwicki.
Podsędek. Zalewski.
Pisarz Kiersznicki. *Podpisarz* Sikorski.
Notaryusze Eidziatowicz, Ochotnicki.

6. Powiat Maryanpolski.

Sędziowie Mikulicz, Sławiński, Wołągiewicz
Podsędek Jelski.
Pisarz Horodyński *Podpisarz* Bołądź.
Notaryusz Dzierżek.

7. Powiat Dąbrowski w Augustowie.

Sędziowie Kamiński, Mierzeiewski, Studziński.
Podsędek Augustowski.
Pisarz Humnicki. *Podpisarz* Orzechowski
Notaryusze Kruszowicz, Wołłowicz.

RADA OGOLNA HANDLOWA.

Prezes: Kuźniczow, Bruschke, Nofok, Friese, Zachert, Radzanowski, Braynich, Jakubowski.

Powiat Orłowski

Podprefekt, Ambroży Zaborowski.

Rada Powiatowa.

Radzcy: Krosnowski, Zdzienicki, Bratoszewski, Troczyński, Dobe, Papiński Fiałkowski, Grabski, Trzciński.

Powiat Łęczycki

Podprefekt: Leon Strzałkowski.

Rada Powiatowa.

Radzcy, Borucki, Chorchowski, Lesiewski, Morzkowski, Byszewski, Jerzmanowski, Gutski, Stępowski, Zuchowski

Powiat Zgierski.

Podprefekt, Wincenty Łada.

Rada Powiatowa.

Radzcy: Łobodzki, Sulimirski, Jwański, Otocki, Dąbrowski, Starzyński, Ostrowski, Czarnecki, Bronikowski.

Regm. 33.

WEWNĘTRZNE URZĄDZENIE SZKÓŁ PODWYDZIAŁOWYCH.

1812 Roku.

XII 188
65
134
1

BIBLIOTEKA
M- 1378
Akc.
Bibl. Inst. Fil. Pol.
D-1975/1 poz.
D. 1953 nr 121

WSTĘP.

Cel tych Szkół.

§. 1. Celem iest szkoły Podwydziałowéy dać dobrze poznać młodzieży treść wszystkich tych nauk i umieiętności, które wykształcaią obyczaie, i oświecaią rozum powszechnie potrzebnémi i użytecznemi wiadomościami, zaostrzaią szczególniéy przemysł i wskazuią mu obfite źrzódła tak prywatnéy zamożności, iak bogactw kraiowych, i podaią niezawodne praktyczne spo-

soby nabycia i pomnożenia oboyga. Cechą więc, zasługą i zaletą będzie dobrze urządzoney i utrzymywaney szkoły Podwydziałowey, kiedy każdy uczeń, który wszystkie iey klassy chwalebnie ukończy, mieć będzie gruntowne zasady wszystkich tych wiadomości, umieiętności i talentów, za pomocą których rolnictwo, rękodzieła, handel i piękne kunszta do tak wysokiego, iak widzimy, doskonałości stopnia w kraiach obcych doszły: a nieprzestaiący na Edukacyi w téy Szkole ukończoney, zdatnym prócz tego będzie do łatwego i prędkiego objęcia dokładnieyszey teoryi nauk i umieiętności w wyższych szkołach.

I. Nauki, Liczba Klass, Zgromadzenie Nauczycielskie.

§. 2. Nauki daią się w téy szkole następuiące:

Nauka religii i moralności.
Język Polski
Francuzki
Niemiecki
Łaciński
Historya powszechna, i Polska
Jeografiia
Arytmetyka
Jeometrya
Historya naturalna
Technologiia
Konstytucya kraiowa
Kaligrafiia
Rysunki.

§. 3. Nauczyciele szkoły Podwydziałowéy są:

Professor iwszy razem i Rektor
Dwóch innych Professorów,
Dwóch Nauczycieli wraz z elementarnym
Kollaborator ieżeli go szkoła potrzebować będzie.
Nauczyciel lub nauczyciele Religii.

§. 4. Każda szkoła Podwydziałowa mieć będzie Klass dwie oprócz elementarnéy głównych, a tyle pobocznych, ile ich potrzebować będzie liczba uczniów, a fundusz pozwoli.

§. 5. Przyłączony do tego urządzenia plan na szkoły Podwydziałowe, opisuie sposob dawania wyżéy wymienionych nauk w każdéy z osobna klassie.

II. Obowiązki Rektora.

§. 6. Rektor iest bezpośrednim rządcą powierzoney sobie szkoły i wszystkich do niey należących osób, oraz pierwszym Professorem; dlatego nie może się oddalać od szkoły na czas dłuższy nad dni trzy, bez pozwolenia Magistratury przyzwoitey. — Do Rektora należy:

a.) Przyymowanie nowoprzychodzących do szkoły iego uczniów.

b.) Kierowanie rozkładem przepisanych w osobnym planie nauk, na godziny, dnie, klassy i nauczycieli.

c.) Dozór nad Nauczycielami, uczniami, i częste klass odwiedzanie.

d.) Składanie konferencyy z Nauczycielami.

e.) Kierowanie promocyami uczniów.

f.) Przygotowanie publicznego popisu.

g.) Patentowanie odchodzących ze szkoły uczniów.

h.) Dozór nad funduszami szkoły i wszelką iey własnością.

i.) Utrzymanie stosunków potrzebnych z Magistraturami.

a.) *Przyymowanie Uczniów.*

§. 7. Dwa razy na rok przy otwarciu półrocza szkolnego, przyymowanie uczniów mieysce mieć powinno; bo od tego zawisł porządek lekcyi, i iednostayne w nich postępowanie; przeto od tego prawidła odstąpić nie można tylko dla bardzo ważnych przyczyn, i za pozwoleniem Dozoru.

§. 8. Ci którzy w szkole iakiéy lub prywatnym Instytucie brali początkową edukacyą, złożą zaświadczenie przełożonego tegoż instytutu o postępku swoim w naukach i obyczaiach. — Zaświadczenie to Rektor do Akt

szkolnych przyłączy, a pomimo tego kandydata examinuie, w celu wyznaczenia mu klassy usposobieniu iego w każdey nauce odpowiadaiącey, gdyby się zaś potem pokazało, że nowo przybyły uczeń, w iakiey nauce co do klassy nie iest na swoiem mieyscu, Professorowie ostrzegą Rektora.

§. 9. Skoro wyexaminowany uznany będzie za zdatnego do przyięcia, rodzice lub opiekunowie oddaiący go do szkoły, złożą iego metrykę i zaświadczenie z odbytey ospy w ręce Rektora, oznaymią, gdzie go umieszczaią na stancyi, opowiedzą imie, przezwisko i mieszkanie swoie, co wszystko Rektor w aktach szkolnych zapisze, zaręczą za swego syna lub pupilla że będzie regularnie posyłany do szkoły przyzwoicie ubrany, opatrzony w xiążki i rzeczy potrzebne do pisania i rysunków,

tudzież że w domu nie będzie mu zbywało na potrzebnym dozorze; złożą za niego przepisaną opłatę szkolną, którą Rektor zaraz przy nich w xięgę na to przeznaczoną wpisze, i na odebrane pieniądze kwit wyda; kwit ten ma bydź pokazany przez ucznia pierwszy raz do szkoły przychodzącego Professorowi, bo bez kwitu uczeń nie może bydź przyiętym.

§. 10. Rodzice którychby nie stało na opłatę, powinni się z prośbą udać do Dozoru szkolnego, tam wywieść swoię niemożność, a uzyskawszy od niego rezolucyą, złożyć ią Rektorowi, którą ten do akt szkolnych przyłączy.

§. 11. Kiedy iuż powyższe wszystkie przepisy dopełnione zostaną, Rektor przyiętemu, i w regestr uczniów szkoły wpisanemu, w przytomności osoby, która go przyprowadziła, przeczyta, lub da do przeczytania xiąże-

czkę praw i przepisów szkolnych dla uczniów, z zaleceniem nayściśleyszego onych zachowania, poda mu reiestrzyk xiążek, narzędzi których potrzebuie, aby one natychmiast nabył i zaprowadzi go do klassy.

b.) *Kierowanie rozkładem nauk.*

§. 12. Liczba uczniów każdey klassy nie ma znacznie przechodzić 60 uczniów, gdzieby znacznie większą bydź miała, podzieli Rektor klassę, ieżeli fundusz mu tego pozwoli na dwa działy; dlaczego robiąc rozkład lekcyy na nauczycielów i klassy wzgląd mieć na to powinien.

§. 13. Wszystkie klassy i ich oddziały zaczynaią lekcye zwyczayne w lecie o godzinie 7. a kończą o godzinie 11, w zimie o godzinie 8. a kończą o 12 z rana; po południu latem odbywaią

się lekcye od godziny 5. do 5. a zimą od 2. do 4.

§. 14. Rektor téy szkoły daie lekcyy na tydzień naymniéy 7; a inni Professorowie i Nauczyciele naywięcéy po godzin 20.

§. 15. Stosownie do planu, iako też do poprzedzaiących i następnych prawideł, Rektor przy końcu półrocza szkolnego, wspólnie z Professorami, zawczasu zrobi rozkład przedmiotów uczenia na osoby i godziny, tak żeby każdy Nauczyciel przed rozpoczęciem półrocza mógł ten rozkład od Rektora odebrać. Przy tym rozkładzie szczególniey trzeba dawać baczność: 1. aby nauki dokładne ile możności dawane były z rana, 2, aby przez wzgląd na uczniów, którzy dla nie równego we wszystkich naukach postępu, iednéy nauki w klassie wyższéy, drugiéy w klassie niższéy słu-

chać muszą, iedna Nauka *np.* Języka Niemieckiego, Matematyki, w kilku razem klassach o iednéy godzinie była dawana. Ułożonego tego rozkładu kopiią, Rektor każe zawiesić przy rozpoczęciu nowego kursu nauk z podpisem swoim na widocznem dla wszystkich uczniów mieyscu między szkołami.

c.) *Dozór nad Nauczycielami, Uczniami i częste klass odwiedzanie.*

§. 16. Głównym Rektora obowiązkiem będzie mieć nieustanną baczność, aby wszystkie osoby do Instytutu należące, obowiązków swoich iak nayściśléy dopełniały.

§ 17. Na ten koniec odwiedzać będzie często, a naymniéy trzy razy w tydzień każdą klassę, trafiaiąc ile się to da zrobić na inny w każdéy przed-

miot, uważać w każdéy klassie czyli tak co do godzin, iak co do nauk i sposobu ich dawania, dopełniaią się przepisy, a nadewszystko czyli się zachowuie przyzwoity między naukami związek i stopniowanie ich przez klassy. Dlatego mocen iest examinować uczniów pod czas lekcyy, doświadczaiąc iak daleko i z iakim pożytkiem w każdéy nauce postąpili: przy tych iednak examinach na to wzgląd mieć powinien, aby przeznaczonego nauczycielowi na iego przedmiot czasu znacznie nie skracał.

§. 18. Przytém uważać także Rektor będzie na wygodę i ochędostwo w klassach, na całość budowli i sprzętów szkolnych, nakazuiąc sługom szkolnym a nauczycielom zalecaiąc, aby na wszystko dawali baczność, a czyniących szkodę do naprawy zniewalali.

§. 19 Zobowiąże iednego z nauczycieli albo i wszystkich do koleynego pilnowania i utrzymywania w cichości i porządku uczniów przed czasem do klass przychodzących. W ciągu zaś godzin żeby nauczyciel klassy nie opuścił, dopóki od drugiego zmienionym nie będzie; a gdy dwie klassy co do nauczycieli wzaiemnie maią bydź zmieniane, tedy ta klassa może na iak naykrótszy czas bydź opuszczoną, która mniéy dozoru potrzebuie. Aby zaś bez hałasu i ciśnienia się, uczniowie porządnie z klass wychodzili, wszyscy nauczyciele pilnować tego będą; dlatego też nauczyciel z klassy ma ostatni wychodzić.

§. 20. W przypadku gdyby który nauczyciel dla choroby lub innéy ważnéy przyczyny nie mógł przez czas nieiaki odbywać powinności swoiéy, Rektor zniesie się z nauczycielami względem

zastąpienia iego lekcyy; łączenie bowiem dwóch klass w iednę, iako bardzo opóźniaiące uczniom postępek w naukach, mieyca mieć nie powinno.

§. 21. Co do uczniów, Rektor oycowską im okazywać i mieć nad niemi powinien opiekę, wglądać w ich obyczaie i postępek w naukach, iuż to iako się wyżey powiedziało, odwiedzaiąc ich często w klassach, iuż przeglądaiąc często dzienniki szkolne i xiążki cenzury, o których niżey, iuż wypytuiąc się o nich nauczycielów szkolnych i korrepetytorów domowych, przeglądaiąc ich sexterna i t.d. Dobre zewsząd odbieraiących zalety pochwalać, opuszczaiących się napominać, i do poprawy nakłaniać, iuż to prywatnie do siebie ich wezwawszy, iuż publicznie w szkole, iuż przed konferencyą nauczycieli, iuż

przed

przed całém szkolném zgromadzeniem; słowem przestrzegać iak nayściśleyszego dopełnienia przepisów o nagrodach i karach czyli kodexu szkolnego, o czém dana będzie Rektorowi oddzielna obszernieysza instrukcya.

§. 22. Staraniu Rektora porucza się także, aby w pomieszkaniu ucznia zachowywało się wszystko co się ściąga do iego zdrowia, obyczaiów, dozoru i pomocy w naukach.

d.) *Składanie Konferencyy.*

§. 23. W ostatnią Sobotę każdego miesiąca, a w potrzebie i częściéy, Rektor zgromadzi wszystkich nauczycieli, końcem porozumienia się z niemi, udzielania sobie nawzaiem uwag, nad tém wszystkiém co się ściąga do wewnętrznego szkoły rządu, karno-

ści, nauk i sposobu ich dawania: nad coraz sporszym lub opieszalszym uczniów postępem, nad sposobami uprzątnienia zachodzących przeszkód i t. p. Wnioski wynikaiące z téy wspólnéy obrady od Rektora iako prezyduiącego zebrane, professor ięzyka Polskiego w protokół zapisze, a Rektor dołoży starania, aby uskutecznione zostały. Na tych także konferencyach podawać maią nauczyciele, doświadczeniem stwierdzone uwagi swoie, nad planem nauk, xiążkami elementarnemi, nad samém szkół urządzeniem, końcem wspólnego ich roztrząśnienia i przełożenia wyższéy władzy.

§. 24. Sposób napominania w czasie konferencyy tych osób, których prywátne przestrogi kilkakrotnie powtarzane nie poprawiły, opisany iest pod tytułem o nagrodach i karach czyli w kodexie szkólnym.

e.) *Kierowanie popisami.*

§. 25. Dwoiaki w roku szkólnym odbywać się będzie popis, ieden prywatny przy końcu piérwszego półrocza, drugi publiczny przy końcu roku.

§. 26. Względem obu umówiwszy się wprzód Rektor z nauczycielami, piérwszy odprawi w przytomności członków Magistratury mieyscowéy wydziału Edukacyynego: na drugi zaprosi Magistraturę wydziału Edukacyynego i całą publiczność, programmatem od siebie lub pod dyrekcyą swoią koleyno od iednego z nauczycielów ułożonym i gdzie będzie można kosztem funduszu szkolnego wydrukowanym.

§. 27. Przedmiotem Programmatu będzie: 1od. Opis stanu szkoły, albo ieżeli ten iuż był dany w poprzedza-

iącym programmacie, a późniéy nic nowego nie zaszło, interessuiące iakie badanie pedagogiczne lub rozprawa iaka tycząca się ięzyka albo nauk w planie przepisanych, do okoliczności szkoły i kraiu zastosowana. 2re. Porządek którym się popis odbywać będzie: a ieżeliby ten trwać miał dłużéy nad dzień ieden, wyszczególnienie z czém którego dnia uczniowie popisywać się maią.

§. 28. Z każdego ięzyka i z każdéy umieiętności popis zaczynać się będzie od klassy nayniższéy postępuiąc ciągle do naywyższéy, ażeby publiczność poznać mogła, iak daleko i z iakim pożytkiem w szczególnych przedmiotach każda klassa doprowadzoną została.

§. 29. Sami nauczyciele examinuią uczniów swoich. wolno iednak każemu z Magistratury Edukacyyméy doświadczać, czyli nauczyciele wszy-

stko wydali, a uczniowie poięli, co plan nauk przepisuie.

§. 30. Rektor mianuie przedmiot z którego uczniowie sprawę zdawać maią, wzywa do niego klassę i nauczyciela. Nauczyciel krótko opowiada słuchaczowi, iak daleko i z iakim skutkiem naukę swoią posunął w téy klassie: zaczynaiąc zaś examinować, osobie od Magistratury Edukacyinéy lub z dozoru szkolnego na examen zesłanéy podaie liczbę uczniów swoich, postępku naywiększego, miernego i naymnieyszego, a ta wymienia tych, których nauczyciel examinować ma, przestrzegaiąc aby uczniowie poiedynczo odpowiadali.

§. 31. Aby zaś ieden Nauczyciel drugiemu nie zabierał czasu popisu, na dwa lub trzy dni przed tymże, Rektor podzieli między nich czas rzeczony na godziny i kwadranse, stosownie

do obszerności i ważności każdego przedmiotu, i uważać będzie, aby nikt więcéy czasu nad wydzielony sobie nie zabierał.

§. 32. Popis przegradzać będą deklamacye w ięzykach, których się uczono, rzeczy zaś do deklamowania naywięcéy z autorów nieżyiących czerpane, nie tylko maią bydź stosowne do poięcia młodych umysłów, ale oraz takie, aby im nadal służyć mogły za wzór gruntowny zdań moralnych, wysokich mysli i czystego a poprawnego stylu. Opisy myśli i wyrazy choć zdaleka do rozwolnienia obyczaiów dążące, maią bydź pomiiane.

§. 33. Przy końcu popisu Rektor przeczyta imiona uczniów na promocyą zasługuiących w każdéy klassie; imiona zaś uczniów zasługuiacych na publiczne zalety przez nayznakomitszego z Urzędników przytomnych czy-

tane, i przez tegoż zasłużonym nagrody rozdawane będą. Zakończy popis Rektor publiczném pożegnaniem tych, którzy ukończywszy iuż zupełnie i chwalebnie cały kurs nauk, szkołę opuszczaią.

f. *Kierowanie Promocyami uczniów.*

§. 34. Na trzy lub cztery tygodnie przed popisem publicznym, każdy nauczyciel poda Rektorowi reiestr uczniów, których sądzi bydź godnemi promocyi do klassy wyższey swego przedmiotu.

§. 35. Gdy wszyscy nauczyciele takowe oddadzą reiestra, Rektor rozważywszy ie i porównawszy z temi wyobrażeniami, których nabył o każdym w szczególności uczniu, iuż to często odwiedzaiąc klassy i w nich examinuiąc, iuż z konferencyy i układanych rapportów do magistratur kraiowych, iuż z dzienników szkol-

nych i xiążki cenzury; ułoży reiestr ieneralny promocyy i zgromadziwszy nauczycielów, powtórnie go z niemi roztrząsać będzie, przekładaiąc im powody swoie do odmian, ieżeli iakie w szczególnych reiestrach poczynił.

§. 36. W przypadku gdyby na iakiego ucznia od Rektora do promocyi podanego lub od niéy odsuniętego, połowa przynaymniéy nauczycielów nie zgodziła się, Rektor zaleci tym nauczycielom, do których klassy ma bydź posunięty lub od któréy ma bydź wstrzymany uczeń, aby go w przytomności swoiéy examinowali. Po takowym examinie Rektor ostatecznie osądzi o zdatności lub niezdatności ucznia do promocyi.

g. *Examen i patentowanie odchodzących ze szkoły uczniów.*

§. 37. Gdyby który uczeń nieukończywszy całego biegu nauk na tę szkołę

przepisanego, chciał ią opuścić, Rektor wyda mu zaświadczenie wyrażaiące ile lat w szkole bawił, którą w niéy ukończył klassę, iaki w któréy nauce uczynił postępek, i iak się sprawował. Zaświadczenie to na stęplowanym papierze, sam tylko podpisze Rektor, i na niém pieczęć szkolną wyciśnie.

Dla wychodzących zaś ze szkoły po zupełném w niéy wszystkich klass i całego nauk kursu ukończeniu, Rektor z professorami, na przyniesionym przez niego arkuszu stęplowanego papieru, zaświadczenie z opisem okoliczności wyżéy wyrażonych ułoży, podpisami ie swoiemi i pieczęcią szkolną stwierdzą.

h. *Baczność na własności i fundusze wspólne szkoły.*

§. 38. Przez własności i fundusze szkoły rozumieią się wszystkie w powsze-

chności budynki i w nich sprzęty do użytku szkoły przeznaczone, opłata od uczniów.

§. 39. Co do budynków i sprzętów w nich do wygody fizycznéy instytutu służących, Rektor całości ich przestrzegać będzie, za pomocą służącego skólnego, podług inwentarza, który w archiwum ma się znaydować.

Gdy zaydzie potrzeba naprawienia czego lub sprawienia iakiego nowego sprzętu, papiéru, piór, atramentu i tp. Rektor to obmyśli, z części opłaty uczniów *salvo calculo* iemu *ad extraordinaria* zostawionéy, składaiąc kwity na każdą rzecz kupioną.

§. 40. Rektor stara się o pomnożenie biblioteki i gabinetu potrzebnemi szkole dziełami, machinami i zbiorami, czuwa nad całością tychże, bezpośredni zaś ich dozór poleca iednemu z nauczycieli. Dla tego przy każdym

rapporcie przeszłe *projective* Dyrekcyi reiestr rzeczy, które w następnym roku myśli przysposobić.

i.) *Utrzymanie związków z Magistraturami.*

§. 41. Rektor starać się będzie, aby podług wydanych od Magistratury nad wychowaniem przełożonéy przepisów, przez niego w naznaczonym czasie oddawane były rapporta, rachunki, i nadto aby we wszystkiém iak naydokładniéy wszelkie stosunki międzi szkołą i Magistraturą zachodzące zachowane były. Rapporta półroczne o uczniach, maią bydź podpisane przez Rektora i professorów. W rapporcie o professorach, nauczycielach ma Rektor w osobnym schemmacie dodawać zdanie o pilności, moralności, zdatności każdego z nich, tudzież wyrazać wiele który opuścił lekcyy w półroczu.

III. Obowiązki Professorów Nauczycielów, y utrzymuiących Pensye Korrepetytorów.

§. 42. Professowie każdego szczególnego przedmiotu w klassie naywyższéy, składać będą przynaymniéy raz w miesiąc konferencye naukowe z kollaboratorami, i nauczycielami klass niższych swego względnie przedmiotu, w celu utrzymania należytego związku i stopniowania nauk przez klassy, oraz przygotowania uwag na konferencyą ogólną u Rektora.

§. 43. Każdy iuż professor, iuż nauczyciel, iuż kollaborator, przeięty ważnością urzędu i świętością powinności swoich, następuiące przepisy za prawidła swego postępowania mieć będzie.

a,) Na każdą lekcyą dobrze przygotowanym przychodzić,

b,) Lekcye wszystkie o swoim czasie zaczynać i kończyć,

c,) W czasie lekcyy przepisanemi iedynie trudnić się przedmiotami,

d, Zadane uczniom do wypracowania na piśmie domowe roboty do siebie odbierać, przeglądać, poprawiać.

e,) Jak w szkole, tak za szkołą bydź dla uczniów wzorem dobrych obyczaiów i pracowitości.

f,) Uczniów swoich w klassie w porządku i uwadze utrzymywać, do czego wielką mu będą pomocą dzienniki szkolne i cenzury, *o których niżéy.* Inne zaś śrzódki znaydzie obszerniéy wyłożone w osobnéy na to instrukcyi.

Jedném słowem przykładać wszelkiego starania do pomnożenia użyteczności i kwitnienia szkoły, do utrzymania ścisłego związku między nauczycielami, i przyzwoitéy względ-

dem zwierzchników swoich powolności.

§. 44. Nie mogący przyyść na lekcyą winien o tém uwiadomić Rektora. Chcący się oddalić od szkoły na dni dwa lub trzy, naywięcéy na tydzień, i to tylko raz ieden w całym roku szkolnym, ma wziąść pozwolenie od Rektora, na dłuższy zaś czas, od Magistratury nad edukacyą przełożoney.

§. 45. Nauczyciele Religii oprócz wspólnych wszystkim professorom i nauczycielom obowiązków, ten ieszcze maią szczególny: w naukach swoich przestaiąc na gruntownym wykładzie prawd Religii podług xiążek do tego ważnego przedmiotu wyznaczonych, przysposobiać młodzież szkolną do wszystkich cnót człowieka i obywatela przez naypotężnieysze i nayświętsze do wieku uczniów stosowne religii pobudki, czerpane z biblii, oyców

Swiętych i naylepszych słowa Bożego opowiadaczów: ćwiczenia, obrzędy religiyne z młodzieżą odbywać, chorych uczniów odwiedzać i cieszyć, stygnących w duchu religiynym, wykraczaiących przeciw moralności, i w złém upartych, z przyzwoitą powagą, przenikaiącą ducha gorącością i słodyczą do dobrego zwracać, słowem bydź przewodnikami i rządzcami sumnienia szkólnéy młodzieży.

§. 46. Co niedziela i święto uczniów każdego wyznania prowadzić będą na nabożeństwo do swoich *respective* Kościołów koleyno każdy z professórów i kollaboratorów, aby zaś naymniéy dwa razy na rok uczniowie spowiedź odbyli, do, ilnowanie i uskutecznienie tego szczególniéy do nauczycielów religii należy.

§. 47. Gdzie szkoły swóy maią kościół, bezpośredni nad nim dozór do nauczyciela Religii należy.

§. 48. Korrepetytorowie albo dyrektorowie domowi młodzieży, (czyli niemi będą professorowie i nauczyciele szkoły, utrzymuiący u siebie na pensyi młodzież szkolną, czyli nauczyciele i kollaboratorowie w domach prywatnych synów obywatelskich do szkoły chodzących dogladaiący, czyli uczniowie klass wyższych, przydani do dozoru domowego uczniom klass początkowych, są bezpośrzedniemi zastępcami rodziców.

§. 49. Treścią głównych ich obowiązków iest iod bydź nieodstępnemi stróżami i towarzyszami powierzonych im dzieci, prowadzić ich własnym przykładem i zręcznie udzielanemi radami do pobożności ku Bogu, miłości rodziców, krewnych i oyczyzny, do szanowania zwierzchności, do zamiłowania prawdy i rzetelności, do sprawiedliwości, politowania i dobroczynności, do obyczaynego

nego z każdym obcowania i do pracowitości, chronić ich od wszelkiego zgorszenia.

2re. Dopomagać im do postępku w naukach, powtarzaiąc z niemi lekcye szkolne i ułatwiaiąc im gotowanie się na nie, wprawiaiąc ich w użyteczne xiążek czytanie.

3cie Troskliwie czuwać nad ich zdrowiem, przyzwyczaiać ich do ochędóztwa około siebie i pomieszkania, do dozoru i rządnego utrzymania rzeczy swoich, wnawiać w nich wstręt od wszelkiey miękkości i zniewieściałéy delikatności, w pościeli, odzieniu, unikaniu trudów, lękliwości i boiaźni: w czasie od prac wolnym hartować ich ciało przechadzkami przydłuższemi, rozrywkami i grami pomagaiącemi do nabierania siły, szykowności, zręczności, szybkości, odwagi i męztwa.

§. 50. Korrepetytorowie podlegli są Rektorowi we wszystkich szkolnych i dyrektorskich powinnościach: bez iego wiedzy ani podeymować się domowego uczniów szkoły dozoru, ani go odstępować nie mogą. Znosić się z Rektorem, słuchać iego rady, przepisy iego tyczące się domowego z uczniami obchodzenia się wykonywać powinni, nadto co miesiąc podawać mu na piśmie raport o domowém sprawowaniu się uczniów i stanie ich zdrowia.

§. 51. Co się tycze utrzymuiących pensye i gospodarzów cale do szkoły nie należących, uczniów tylko szkoły bez dyrektora szkolnego na stancyi i stole u siebie utrzymuiących; Rektora powinnością będzie dawać baczność czyli umieszczona w nich młodzież, nie iest wystawiona na niebezpieczeństwo utraty zdrowia i zepsucia obyczaiów, albo czyli wielkich do-

znaie przeszkód do gotowania się na lekcye i inne powinności szkolne. Kiedyby co podobnego postrzegł, przestrzeże rodziców lub dozór szkolny, aby złemu wcześnie zapobieżono.

IV. Dzienniki Szkolne y Xiążki Cenzury.

§. 52. Aby Rektor mógł wiedzieć, co który nauczyciel w któréy klassie każdego dnia, każdéy godziny dawał, iak daleko w swoim zaszedł przedmiocie, iak się sprawuie każdy w szczególności uczeń, iakim się każda w ogóle klassa duchem powoduie, i iaki czyni postępek w moralności i naukach, wprowadzone będą do wszystkich klass, dzienniki czyli xiążki, w których każdy nauczyciel, po skończonéy godzinie lekcyi swoiéy, zaraz w klassie to wszystko w krótkości notować będzie pod ru-

brykami następuiącemi: Dzień miesiąca, godzina, nauczyciel, przedmiot lekcyy, imiona nieprzytomnych lub spóźniaiących się i naygłównieysze zdarzenia w sprawowaniu się uczniów.

§. 53. Dzienniki te professor od Rektora wyznaczony codzień, Rektor przynaymniéy co drugi dzień przeglądaią i podług nich pochwalaią, naganiaią, prostuią, co pochwały, nagany, albo sprostowania potrzebuie.

§. 54. Ażeby zaś żaden z uczniów nie zapomniał, iaką od każdego nauczyciela, na który dzień, ma zadaną robotę domową, oprócz wyżéy opisanego dziennika, drugi ieszcze *dziennik roboty domowéy* utrzymywany będzie przez ucznia w liście każdéy klassy piérwszego. Ten zapisywać winien będzie wszystkie zadane lekcye z wyszczególnieniem od którego

nauczyciela, z iakiéy xiążki, na któréy karcie od którego i do którego wiersza, czyli do odczytania tylko i powiadania swemi słowy, czy do przygotowania się na tłumaczenie ustne, czy do przełożenia na piśmie lub nauczenia się na pamięć, czy do wypracowania zadanego tematu z głowy, na który dzień i na którą każdego dnia godzinę.

§. 55. Podług tych dzienników wszyscy nauczyciele, regulować się będą w naznaczaniu każdéy klassie robot domowych, a w szczególności nauczyciel dawaiący ostatnią godzinę lekcyi w każdéy klassie, odczyta głośno zadane téyże klassie przez wszystkich do niéy należących nauczycieli, na dzień następuiący lekcye, a dostrzegłszy że klassa, albo wielu razem robotami iest przeładowana, lub ich też ma za mało, zaradzi obu tym o-

statecznośćiom w sposób na konferencyach naukowych umówiony.

§. 56. Jeden z nayskutecznieyszych śrzodkow układania moralnego młodzieży charakteru, i utrzymania iéy w porządku, są *cenzury*.

§. 57. Przed koncem każdego półrocza szkolnego, każdy z osobna nauczyciel, w xiędze na to w każdéy klassie przeznaczonéy, zawieraiącéy numer klassy, nazwiska i imiona wszystkich szkoły uczniów, zapisuie zdanie swoie nayprzód o całéy w ogólności klassie, potém o każdym w szczególności uczniu, pod rubrykami następuiącemi: Temperament, władze duszy, uczęszczanie do szkoły, uwaga, pilność w domu, obyczaie, postępek.

§. 58. Ponieważ takowa cenzura ma bydź ukazywana każdemu względnie uczniowi, nawet rodzicom lub opiekunom i gościom do szkoły się zda-

rzaiącym, i służyć do zachęcenia lub poprawy, iak nayściśleyszą bezstronność z ludzkością i oszczędzeniem łączyć powinna. Uważny i doświadczony nauczyciel nie przestanie na ogólnych pod każdą rubryką wyrazach: pilny, dobry, zły i t. d. lecz wyrazi w iakim sposobie zły lub dobry, wskaże mu śrzodki doskonalenia się lub poprawy, dla tego nie wtedy dopiero kiedy xiążkę cenzury weźmie wrękę, namyślać się będzie, co o uczniu każdym napisać, ale wcześnie do tego zbierać będzie uwagi i postrzeżenia i one notować, w czém mu dzienniki szkolne wielką będą pomocą.

§. 59. Xiążki Cenzury, od wszystkich nauczycielów zapisane, oddane będą Rektorowi, a ten ich użyie, iako wyżey.

V. Urządzenie Biblioteki y Archiwum Szkoły.

§. 60. Biblioteka téy szkoły służyć właściwie powinna dla nauczycielów szkoły i uczniów klassy naywyższéy.

§. 61. Professor pożyczaiący xiążkę rewers na nią własną ręką podpisany bibliotekaryuszowi wyda

§. 62. Na każde dzieło osobny rewers ma bydź dany, gdyby zaś ieden tylko rewers na kilka xiążek był wydany, wszystkie te xiążki razem do biblioteki oddane bydź muszą, bo bibliotekaryusz nic z reiestru wymazać nie może.

§. 63. Rewersa co dwa tygodnie odnanawiane będą. Zaniedbuiącemu tego, ma prawo bibliotekaryusz, odebrać wszystkie dotąd pożyczone xiążki, i trudnić pożyczania mu ich nadal.

§. 64. Pożyczaiący professor lub nauczyciel z biblioteki xiążkę, nie iest

mocen pożyczać iéy drugiemu, ale sam winien oddać bibliotekaryuszowi dzieło od niego wzięte.

§. 65. Kto xiążkę biblioteczną splami, zepsuie, a tym bardziéy kto ią zgubi, zapłacic ią musi: kto część dzieła splami, zepsuie lub straci, całe dzieło zapłaci a uszkodzone sobie zatrzyma.

§. 66. Jeżeli bibliotekaryusz żądać będzie zwrotu xiążki iakiéy, albo dla tego, że ią iuż od dawnego czasu pożyczaiący u siebie trzymał, albo że iéy kto inny pilno potrzebuie, maiący xiążkę powinien ią natychmiast oddać. Jeżeliby kto tego po trzykrotném napomnieniu nie uczynił, bibliotekaryusz pociągnie nieoddaiącego do zapłacenia xiążki iako zgubioney dla biblioteki.

§. 67. Kollaboratorowie za wyraźném tylko rektora pozwoleniem mogą pożyczać z biblioteki xiążek i to nie na

dłużéy, iak na cztery tygodnie. Cztérema atoli niedzielami przed końcem półrocza szkolnego oddać ie do biblioteki powinni.

§. 68. Uczniom z klassy naywyższéy pożyczane będą xiążki z biblioteki za okazaniem świadectwa dwóch professorów, na tygodni cztéry, a potrzebne do prac szkolnych i na czas dłuższy. Te iednak na cztéry tygodnie przed końcem półrocza szkolnego oddać muszą. Zostaiący na pensyach uczniowie złożą za siebie zaręczenie na piśmie utrzymuiącego pensyą: insi zakład w pieniądzach iaki bibliotekaryusz ustanowi.

§. 69. Uczniowie klass niższych ci tylko po xiążce na tydzień lub po iednéy dzieła części brać mogą, którzy okażą zaświadczenia wszystkich klassy swoiéy nauczycielów, że są pilni, i że się dobrze sprawuią, i którzy zło-

żą zastaw, iak §. 78. Na cztéry tygodnie przed końcem półrocza szkolnego wszystkie xiążki do biblioteki zwrócone bydź muszą.

§. 70. Dla przekonania się że uczniowie pożyczane z biblioteki xiążki z pożytkiem czytaią, każdy piérwszy w wsoim względnie przedmiocie nauczyciel, przeznaczy iednę a naywięcéy dwie w miesiąc godziny, w których uczniowie zdawać mu będą sprawę z tego, co czytali, iuż ustnie opowiadaiąc treść xiążek przeczytanych, iuż okazuiąc porobione z nich wypisy.

§. 71. Bibliotekaryusza iest obowiązkiem xiążki w bibliotece i iéy szafach, pod takiemi znakami lub napisami i w takim porządku zawsze utrzymywać, iaki za wiadomością rektora wprowadzonym będzie.

§. 72. Dwa razy na tydzień biblioteka będzie przez kilka godzin otwarta, i

bibliotekaryusz w niéy przytomny, dla wygody wszystkich, którzy czego w xiążkach szukać lub z nich wypisywać zechcą.

§. 73. Przepisy te zawieszone będą na widocznem mieyscu w bibliotece dla wiadomości każdego, i ktokolwiek téy biblioteki używać zechce, uważany będzie za świadomego tychże przepisów i im się poddaiącego.

§. 74. Która szkoła abonuie dla siebie pisma peryodyczne, w téy interessuiące naukowe dzienniki i gazety uczone, professorom koleyno pożyczane będą, w częściach na raz iak tylko można naymnieyszych, dla przyśpieszenia kolei.

§. 75. Na obwinięciu lub okładce pożyczonego pisma, bibliotekaryusz przepisze czas, przez który współczłonek pakiecik sobie użyczony zatrzymać może. Kto od swego w czytaniu po-

przednika w czasie przepisanym nie odbierze, upomni się u niego, albo też bibliotekaryusza o téy nieregularności uwiadomi. Jeżeliby professor z pism w iego przedmiot wpadaiących, przez tak krótki czas korzystać nie mógł, zamówi sobie u bibliotekaryusza, aby mu ich po obeyściu kolei na czas dłuższy pozwolił.

§. 76. Burgrabia roznosi w dni pewne nowo przybyłe pisma peryodyczne, a dawnieysze odbiera. Dla tego każdy interessowany, tak się ułożyć powinien, aby w przypadku gdyby go roznosiciel w domu nie zastał, dawnieysze pisma peryodyczne mógł od niego odebrać, a nowe bezpiecznie mu zostawić.

§. 77. Wreszcie przepisy i warunki w §. 63. wyrażone, tu także służą i są obowiązuiącemi.

§. 78. Skład inwentarza szkolnego, reiestrów, xiąg i wszelkich aktów szkolnych, znaydować się będzie w samym pomieszkaniu lub w bliskiey pomieszkania rektorskiego izbie i pod bezpośrzednim iego dozorem.

§. 79. Inwentarze, reiestra, xięgi aktów, i papiery, które rektor w archivum mieć będzie są następuiące:

1. Xięga do zapisu półrocznego uczniów porządkiem, iak się kto do niego stawi, podług rubryk wyżey w §. 9-10. wzmiankowanych: w którym to protokule zapisuie się przy każdym uczniu opłata.

2. Zbiór imion tychże uczniów ułożony porządkiem abecadła, w którym przed imieniem każdego, liczba pierwszego zapisu w iszym protokule, wyrażona będzie; rówmież od którego czasu iest zapisany, i do którey klassy;

przy każdém półroczu w którém na nowo bywa wciągnionym, przydać należy numer, pod którym się w każdém *respective* półroczu w iszéy xiędze znayduie. — W tymże zbiorze pod każdym uczniem zachowane bydź maią papiery które z sobą przynosi, iako to: zaświadczenia z dawniéyszych szkół, metryka i t.d. tu także zapisuie się data, kiedy szkoły pożegnał, i iakie dostał zaświadczenie.

3. Protokoł rocznych promocyy, podpisany ręką wszystkich professorów, tudzież pochwał i nagrod publicznych. W tę xiążkę Wizytator zapisywać może bytność swoię.
4. i 5. Inwentarze
   { biblioteki,
   { Muzeum.
6. Xiążki konferencyy naukowych.
7. Xięgi półroczne cenzury.
8. Dzienniki klassowe, plany lekcyy, i programmatu; nakoniec

9. Porządnie ułożone wszelkie pisma odebrane od rządu, i kopiie odesłanych do niego raportów, rachunków i t. d. słowem wszelkie pisma ściągaiące się do szkół.

VI. Muzeum. Gabineta. Laboratoria.

§. 80. Gabinety instytutów, machin i zbiorów matematycznych, fizycznych, chimicznych, historyi naturalnéy i t. p. gdzie są oddzielne, tam rektor zleca dozór oddzielnym tych przedmiotów nauczycielom; gdzie wszystkie w iedney sali, albo pod iedném mieszczą się zamknięciem, tam poruczą ie dozorowi iednego nauczyciela.

§. 81. Z tych gabinetów nic za obwod murów szkolnych wydawane bydź nie powinno i nie może, samym tylko professorom pozwala przełożony nad gabinetem brać z niego rzeczy dro-

drobnieysze do klass, końcem pokazania ich uczniom lub robienia tam z niemi mnieyszych doświadczeń.

§. 82, Jlość instrumentów oznaczy wielkość sali, w którey one maią bydź złożone. Muzeum nie ma bydź na dole aby od wilgoci machiny nie popsuły się, ale na pierwszym piętrze. Wybrać trzeba salę w pobliskości biblioteki, staraiąc się o to, aby okna w stronę wschodnią, zachodnią, lub południową obrócone były. — Aby instrumenta czysto były utrzymywane, szafy powinny bydź na trzy, lub więcey łokci wysokie, z półkami podnoszącemi się stosownie do wielkości instrumentów; drzwi do szaf maią bydź szklanne i zamykane, przez to pył na machiny padać nie będzie, a wszystkie iednym rzutem oka widziane bydź mogą.

§. 83. Modele machin, globy, sfera armillarna, stolik icometryczny, kąto-

miar i inne narzędzia matematyczne na podłodze lub stolikach stać mogą. Wreszcie ieżli sala na muzeum przeznaczona iest niewielka, w takim razie globy i wszystkie matematyczne narzędzia mogą bydź w bibliotece ustawione.

§. 84. Aby zaś instrumenta w muzeum na podłodze stoiące nie zakurzały się, powinny bydź na nie pokrowce, z gęstego płótna lakierowanego zrobione. Zwłaszcza takie narzędzia przykryte bydź maią, które są kosztownieysze i z których trudno pył obmiatać.

§. 85. Jedna z szaf przeznaczona bydź ma na skład rzeczy do mineralogii i botaniki należących, maiąc wzgląd na to, aby istoty solne i gryzące, iako to: arszenik, kobalt arszeniczny i t. p. ciała, których ulotne cząstki mogłyby szkodzić tak zdrowiu, iako też narzędziom z metalu zrobionym, by-

ły chowane w słoykach szklannych dobrze zatkanych.

§. 86. Jeden tylko stolik, dla doświadczenia na nim od samego tylko profssora iakiego instrumentu, i iedno krzesełko bydź ma w muzeum.

§. 87. Chociażby nayobszernieysze było muzeum, nie powinien w nim iednak professor okazywać uczniom doświadczeń, dla tego, iż mogłyby iakie instrumenta bydź nadwerężone, lub z porządku swego usunięte, powtóre, iż uczniowie wiele narzędzi maiąc przed sobą, tu i owdzie rzucaliby oczyma, nie zwracaiąc pilnéy uwagi na szczególne iakie narzędzie, którego teoryą wykładać i doświadczenia z nim wykonywać przedsiębierze.

§. 88. Można wprawdzie uczniów wprowadzić czasem do muzeum, ale aż po ukończonym biegu nauk fizy-

cznych i chimicznych, aby obaczywszy iednym prawie rzutem oka machiny i narzędzia, przypomnieli sobie doświadczenia z niemi czynione, teorye różnych skutków wykładane i systema całkowite fiyzyki i chimii lepiéy w pamięć wbiiali.

§. 89. W ciągu zatém nauk, aby doświadczenia pożytecznieyszy i prędszy skutek w uczniach sprawiły, potrzeba na czynienie ich mieysca, ile bydź może obszernego. Maiąc wzgląd na lokalność, można tę salę, w któréy ma bydź laboratorium chimiczne, obrócić razem na mieysce czynienia doświadczeń fizycznych, zwłaszcza iż większa część narzędzi chimicznych złożona bydź może w muzeum.

§. 90. A zatém obrać trzeba salę sporą obok muzeum: drzwi do niéy maią bydź z korytarza nie zaś z muzeum, ażeby w przypadku uchybionego do-

świadczenia chimicznego, wapory gryzące nie dostały się do narzędzi metalowych i onych nie popsuły.

§. 91. W tey sali następuiące urządzenie bydź ma: dwie ławek lub stołki dla uczniów, iedno krzesełko dla professora — w pośrodku stół owalny lub prostokątny, dla pokazywania na nim doświadczeń fizycznych i chimicznych. Stać nadto powinien piec chimiczny murowany do dystylacyi gołym ogniem i w piasku. Nad tym piecem unosić się ma kapa, takiey wielkości iak $\frac{1}{3}$ część szerokości sali, i prawie przez całą iey długość iść ma, aby ostre i gryzące wapory a czasem i dym, wznosiły się pod nią i na dwór kominem wychodziły. Cała zaś część podłogi, nad którą unosi się kapa, cegłą założona bydź ma, i na takim pokładzie stawiaią się piecyki żelazne, faierki, węgle w koszach, iako też wanienka chimiczna

napełniona wodą, służąca do robienia różnych gazów, i inne narzędzia do pieca potrzebne. Na zagiętych zaś brzegach kapy, które bydź powinny horyzontalne, ustawiają sie tygielki, retorty, kolby, syfony, tudzież rurki w różny kształt zakrzywione, apparat Wulfa i inne drobnieysze narzędzia szklanne, z których kurz łatwo obmieść można. Nakoniec na boku gdzie przy ścianie, szafa bydź powinna ze szklannemi drzwiami: w niéy stać maią preparatorya chimiczne, iako to różne *reagentia*, kwasy we flaszkach zatkane czopkami szklanemi, sole w słoikach, moździerzyki i t. p. Cały zatém środek sali, będąc wolny, może się przydać na audytorium nie tylko chimiczne ale na et i fizyczne. Na to tylko pamiętać ma professor, aby żadnego matematycznego narzędzia nie zostawiał na długi czas w téy sali, zwłaszcza po poprzedni-

czych iakich robotach chimicznych ażeby od pozostałych przypadkiem waporów gryzących nie były uszkodzone; przeto zaraz ie na swe mieysce do muzeum odnieść ma. Gdzie tak urządzone znayduie się laboratorium, w niém iedynie a nigdzie więcéy nie maią bydź pokazywane doświadczenia chimiczne.

§. 92. Co się tycze doświadczeń optycznych, wykonane bydź mogą w iakieykolwiek sali, maiącéy okna na południe obrócone: które dobrze okiennicami zamknąwszy, można w nie wstawiać tablicę mosiężną z dziureczkami, dla przepuszczania promieni światła przez prysmata lub ich odbiiania od zwierciadeł, nakoniec w też okiennice można wstawiać mikroskop słoneczny dla okazania iego skutków.

§. 93. Obowiązkiem nauczyciela fizyki będzie, utrzymywać w porządku narzędzia fizyczne i chimiczne, mieć opisany reiestr dokładny i z naywiększém wyszczególnieniem wszelkich instrumentów. — Także wyszczególnienie z tego względu iest użyteczne, iż nowo przyięty iaki professor fizyki i chimii, do dawania tych umieiętności, w prędce obezna się z całém muzeum po przeczytaniu reiestru.

§. 94. Prócz tego reiestru ma bydź xiążka w którey zapisywać będzie professor, wydatek na przygotowania do doświadczeń, iako też które doświadczenia były robione, i co miesiąc xiążkę tę dawać Rektorowi do podpisania, kwity zaś zrobioney expensy z zaświadczeniem Rektora do kassy podawać będzie.

§. 95. W czynieniu doświadczeń naśladować trzeba ile możności naturę, wykonywaiącą wielkie dzieła bardzo prostemi sposobami, a zatém professor uczynić powinien wybór doświadczeń, to iest takie szczególniéy okazywać, które są nayprostsze, i razem tłumaczą nayważnieysze skutki.

§. 96. Wszelkie doświadczenia maią mieć za cel naukę, nie zabawkę; nie maią zatym bydź wybierane co ciekawsze, lecz koleyno i podług porządku autora, z iakiego dale się nauka, powinny bydź czynione.

§. 97. Doświadczenia krótko trwaiące mogą bydź czynione w czasie szkoły, przydłuższe zaś w dnie rekreacyyne po południu: naprzód doświadczenie robi professor potém uczniowie.

§. 98. W czasie publicznego popisu, mogą wprawdzie stać niektóre in-

strumenta, lecz uczniowie opowiedzą tylko czynione na nich doświadczenia, tym bowiem sposobem dostatecznie przekonaią publiczność, iż dobrze teoryą fizyki i chimii objęli.

VII. Ferye.

§. 99. Czas wolny od szkół, prócz wakacyy Sierpniowych, które się zaczynaią od poniedziałku tygodnia, w którym przypada 1szy Sierpnia i trwaią cztery tygodnie, będzie ieszcze od wigilii Bożego Narodzenia do 2go Stycznia; trzy dni ostatków; od niedzieli Kwietniéy do śrzody po Wielkiéy nocy, i we wszystkie inne Swięta uroczyste od Rządu upoważnione. W przypadku zaś potrzeby iakiéy nadzwyczayney wakacyi *np.* politycznego iakiego zdarzenia, uda się Rektor do mieyscowego dozoru.

VIII. Służący.

§. 100. Dla służącego, który się ma przy téy szkole znajdować, Rektor każdey szkoły ułoży projekt instrukcyi, stosownie do mieyscowych okoliczności, i zwyczaynych potrzeb szkólnych, który poda do potwierdzenia mieyscowéy magistraturze.

IX. Edukacya Fizyczna.

§. 101. Co do fizycznéy edukacyi wszyscy nauczyciele przy każdéy zdarzonéy okoliczności, baczność dadzą na wszystko, co wpływać może na zdrowie uczniów.

§. 102. Oprócz tego mustry, tudzież rozmiary ieometryczne, exkursye botaniczne, zabawy i przechadzki pod okiem professorów, nauczycielów utrzymuiących pensye, korrepetytorów; dążyć maią do wzmocnienia i zahartowania sił fizycznych.

Urządzenie to co rok, na nadzwyczaynem posiedzeniu dozoru Powiatowego, w przytomności wszystkich nauczycielów i uczycielów, czytane będzie w całości; w poiedynczych zaś artykułach, na posiedzeniach rektorskich, ile Rektor widzieć będzie potrzebę odwołania się w iąkiéy materyi do tego urządzenia.

Pryięto na Sessyi Dyrekcyi Edukacyyney dnia 6go Października 1812 roku.

Stanisław POTOCKI
D. E. N.

SUROWIECKI. S. J.

ROZKŁAD NAUK
NA KLASSY
W SZKOŁACH PODWYDZIAŁOWYCH.

JĘZYK POLSKI.
Klassa Elementarna.

Szczególnieyszém zatrudnieniem téy Klassy iest, wprawa w wymawianie dobitne i czyste, toż nauka czytania i pisania podług opisu położonégo przy Książce Elementarnéy przyiętéy od Izby Eudkacyynéy. Tu tylko kładzie się przestroga dla nauczyciela, aby nie zamierzaiąc sobie ciągu rocznego, dwuletniego, ani nawet i trzechletniego, w miarę zdatności i postępku uczniów, o to się starał, żeby się wprawili w ciągłe czytanie, zastanawianie się nad tém,

co czytać będą; opowiadanie rzeczy czytanéy, aby nie tylko druk, ale i pisane rzeczy wyczytać potrafili, aby w pisaniu tyle przynaymniéy postąpili, iżby z książki, lub pisma cudzego rzecz potrafili przepisywać ze względem na znaki ortograficzne.

Klassa I.

W téy Klassie Szkoły Podwydziałowéy, nie tak idzie o deklamacye gustownieyszych wyiątków, o rozbieranie prawideł grammatycznych, nie tak o opisy z dowcipu i imaginacyi czerpane; iako raczéy o praktyczną wprawę w pisanie, lub przepisywanie rzeczy dyktowanych, albo podanych na piśmie, w opisy treści tego, co im mówiono, albo co z nimi czytano. — Język nigdy oddzielnie od rzeczy dawany bydź nie może. Zwrot tylko uwagi uczniów baczny na rzecz,

a bacznieyszy ieszcze na język bydź powinien. Tu więc maią mieysce opisy wyrazów dążące do sprostowania opinii gminnych, iakiemi są: *Upiór, strzyga, czary, urok, zabobon, fanatyzm etc. etc.* Toż wyiątki krótkie i opisy z historyi Polskiéy. — Baieczki Krasickiego zamykaiące stosowny do stanu tego sens moralny. — Śpiewy Narodowe. — Pieśni i Psalmy z Karpińskiego, lub Kochanowskiego etc. etc. Wiadomość Grammatyki Polskiéy w téy Klassie powinna bydź dawana, raz iako zasada innych języków, drugi raz, iako nauka potrzebna do rozróżnienia iednéy części mowy od drugiéy poznania własnosci i odmian każdéy w urabianiu ich przez przypadki, liczby, stopnie, rodzaie, toż czasy, tryby, osoby, dla wprawy w ortografiią.

Klassa II.

I tu wzgląd się ma na też same, co i w poprzedzaiącey okoliczności. Lecz i na to uważać należy, iż ta Klassa iest zamknięciem Szkoły Podwydziałowey; więc tu nauczyciel da baczność na to, aby uczniowie iak naywięcey wprawiali się w styl i sposób pisania rzeczy im potrzebnych do przyszłego przeznaczenia. — Przygotuią ich do tego opisy mieysc, czynów i ludzi znakomitszych w dzieiach osobliwie narodowych, opisy interesu iakiego prywatnego. Zdanie rapportu z czynności iakiey, etc. Toż opisy trafne wyrazów: *ludzkość, własność, sprawiedliwość, równość, gospodarność, społeczność naturalna i cywilna, stan rolniczy, kupiecki, rzemieślniczy, Przemysł, Żołnierka, Oyczyzna*, i t. d. Stosowne do tego opisy tym czasem zna-

znaleść można w książce Markiewicza, pod tytułem: *Nauka Obyczaiowa* etc. Można też zastosować do tych materyy wyiątki z Podstolego, z wierszy Krasickiego, iako to: z satyr: *oszczędność i piiaństwo.* Z wiérsza, pod tytułem: *Pszczółki* etc. *z Karpińskiego* i *Kniaźnina* Sielanki, *z Niemcewicza* Dumy i Śpiewy narodowe, etc. etc. Z Grammatyki tu może bydź dana wiadomość *o postaciach Grammatycznych* dla przerabiania imion i słów w ich odmianach, dla poznania nieforemności imion i słów *w przypadkowaniu, czasowaniu, stopniowaniu, rodzaiowaniu.* Nauka ogólna *o składni szyku, zgody i rządu.* Nakoniec szczegóły o *Ortografii Polskiéy*, co się tyczy wymawiania i pisania wyrazów.

JĘZYK NIEMIECKI.

Klassa I.

Początki czytania i wymawiania właściwego językowi temu: Po czém nauczyciel umieiący po polsku i po niemiecku, podawać będzie uczniom do czytania zdania krótkie, baieczki i powieści; też z nimi stósownie tłumaczyć będzie, a uczniowie z pamięci powtarzać ie maią, i z pamięci powtórzone napiszą. Pisać zaś z początku mogą polskiemi literami ze względem tylko na ortografiią niemiecką. Niekiedy nauczyciel dyktować im też wyiątki będzie i na tablicy napisane co do ortografii poprawiać każe. Też z nimi tłumaczyć, i na pamięć powtarzać ma, dla nadania im tonu przyzwoitego w mówieniu. Książka do tego tym czasem podaie się Fischera Elementarz. W formowaniu liter i pisaniu nie-

mieckiém zwolna w téy klassie postępować należy, bo w niéy w polskie ieszcze pisanie nie są wprawni uczniowie.

Klassa II.

W téy klassie zaczyna się Grammatyka niemiecka od form przypadkowania i czasowania imion i słów foremnych. Te przez liczne przykłady uczniowie wbiiać sobie w pamięć powinni. Co do prawideł ortografii, w te praktycznie wprawiać uczniów nauczyciel powinien. W opowiadaniu mieysc czytanych maią się ćwiczyć uczniowie, a to, co im nauczyciel w szkole przeczyta, maią napisać w domu, iako to: z Gellerta bayki i powieści, z książki Sulzera drugiéy części łatwieysze wyimki uczniowie tłumaczyć będą, i tych na pamięć się uczyć w celu deklamowania. Tu iuż więcéy wprawiać

się uczniowie powinni w charakter niemiecki.

JĘZYK ŁACIŃSKI.

Klassa I.

Ponieważ założyliśmy wyżéy, że uczniowie téy klassy wprawni iuż bydź powinni w czytanie, więc tu nauczyciel co do języka łacińskiego naymniéy czasu poświęci. Bo czytanie łacińskie mało co różni się od polskiego, ostrzeże tylko o różnicy niektórych głosek w polskim i łacińskim języku, przy uczeniu się deklinacyy i konjugacyy, tudzież sensów krótkich, iakie są na początku książki łacińskiéy pod tytułem: *Tirocinium linguae Latinae.* Przy deklinacyach i konjugacyach, iak naywięcéy pod każdą formą uczyć się maią należących do każdéy wyrazów. Przypadki oznaczone bydź maią podług własności swoiéy pyta-

niami. *Kto? co? iaki? Quis? quid? qualis?* Z postępkiem uczniów, łączyć potrzeba przymiotniki z rzeczownikami, a nawet z stopniami przez wszystkie przypadki. Przy tłumaczeniu starać się potrzeba, aby się uczyli rozeznawać czasy, przypadki, a z nich i formy. Rok cały naznacza się na te ćwiczenia, bo one są zasadą dalszego w łacinie postępku. Cwiczenia prywatne w tym języku są: pisanie i do form stosowanie wyrazów łacińskich, byleby zbyt wiele deklinacyy i konjugacyy nie naznaczać na ieden raz do pisania, bo to musiałoby stać się nudną, zbyt zatrudniaiącą, ladaiaką, a zatém i daremną robotą.

Klassa II.

Do téy klassy należy odmiana imion przez rodzaie, przez stopnie, przypadkowanie nieforemnych i gre-

cko-łacińskich, czasowanie słów czynno-biernych i nieforemnych.

Ponieważ uczniowie z polskiéy grammatyki nauczyli się iuż rozeznawać części mowy, przypadki i rodzaie, a z téyże maią tez iuż i poznanie składni, któréy przypomnienie tu iest potrzebne, więc praktyczną wprawą w składnią szyku, rządu i zgody, tu można iuż uczniów zatrudnić. Dla tego przy tłumaczeniu takowych sensów, układać powinni wyrazy w szyk nieprzekładany podług następstwa wyobrażeń w myśli, wskazuiąc główne wyrazy zdania, zbliżaiąc przymiotniki do rzeczowników, części mowy nieodmienne do odmiennych: przez to tém więcéy nabiorą wprawy w rozeznanie części mowy, natury przypadków, trybów i czasów łacińskich. Ciąg dalszy *Tirocinium*, tu ieszcze użytym będzie. Na ćwiczenia pry-

watne naznaczy nauczyciel wygotowanie małego iakiego wyimku z książki co do znaczenia wyrazów, i co do wskazania składni, szyku, rządu i zgody. Można też niekiedy uczniom naznaczać do przekładania z polskiego na łacińskie, postępuiąc od prostych zdań o dwóch, trzech, cztérech wyrazach w iednym sensie, do coraz więcéy składanych, i dobieraiąc takich, w którychby natrafiali na wyrazy iuż im znaiome z poprzedniczo tłumaczonego wyimku łacińskiego.

JEOGRAFIIA.

Klassa I.

Nauczyciel pokaże uczniom na karcie położenie miasta tego, w którém iest szkoła iego. Od tegó prowadzić ich będzie do miast nayblizszych w około, podług kierunku zachodu, południa, wschodu, i pół-

nocy. Tym sposobem doydzie, aż do granic kraiu swoiego. Potém okaże im główny podział na Departamenta, wymieni daléy góry, rzeki i miasta znacznieysze. — Postąpi daléy do okazania na karcie Europy znacznieyszych krajów i ich miast stołecznych, a na karcie, lub kuli iaką ziemię wyobrażaiącéy, pokaże morza oblewaiące Europę, które do innych części świata przebywać trzeba. Po czém wymieni i oznaczy części świat ziemski składaiące.

Klassa 11.

Wyłożywszy kuli ziemskiéy obrot, okaże nauczyciel zawisłe od niego pory roku, klimata, przemianę dni i nocy. Po tém da wiadomość obszernieyszą kraiu naszego, co do podziałów na Powiaty; wymieni pomnieysze rzéki i miasta, płody rozmaite, i użytek onych w konsum-

pcyi krajowéy, w rękodziełach i handlu, przystąpi nakoniec do jeografii fizycznéy całéy ziemi. Mówić będzie o własnościach gruntu, o płodach właściwych każdemu krajowi stosownie do trzech głównych działów historyi naturalnéy, o morzach, jeziorach i rzékach znaczniéyszych każdego kraju. Przyda do tego wiadomość o narodach i miastach główniéyszych innych części ziemi.

Uczniowie niechay tutay karty jeograficzne stósownie do głównych podziałów, oraz rzék i gór znacznieyszych rysuią. —

HISTORYA POWSZECHNA.

Rys chronologiczny historyi powszechnéy, w którą i Polska wchodzi, ma bydź podany uczniom z oznaczeniem nayznakomitszych epok tym czasem podług skróconego dzieła *Schröcka.* Te epoki główne są:

1.) Noe. 2.) Moyżesz, tu należą Minos, Likurg, Solon z wiadomością o nich historyczną. 3.) Rzym. 4.) Cyrus. 5.) Alexander Wielki. 6.) Chrystus Jezus. 7.) Teodozyusz W.

Tu należą wiadomości ogólne o emigracyi Scytów i tworzeniu się nowych Krolestw. 8.) Machomet. Tu wzmianka podług chronologii o niepewnéy historyi Polskiey. 9.) Karól W. Pod tę epokę podciąga się krótka historya o Piaście, Mieczysławie, Bolesławie Chrobrym, utworzeniu się i rozszerzeniu Polski. 10.) O krucyatach. Pod témi można wspomnieć o woynach z Pomorzanami, z Prusakami, Tatarami i Litwą; o Kawalerach Mieczowych i o Krzyżakach, o Połączeniu Litwy z koroną, o wolnych elekcyach. 11.) Kolumb. Tu o woynach z Moskwą, Turcyą, Szwecyą, i Kozakami. 12.) Rewolucya Francuzka. Tu

o Seymie konstytucyynym i o ostatecznym podziale Polski. *W ten rys wchodzi także ogół historyi Ludu Izraelskiego.* Lata epok, iak naymocniey wbić sobie w pamięć powinni uczniowie.

KONSTYTUCYA KRAJOWA.

W klassie 2giey wyłożone będą główniéysze jéy artykuły. *o składzie administracyi.*

ARYTMETYKA.

Klassa Elementarna.

Początkowe działania arytmetyki dawane będą w téy klassie podług sposobu wyłożonego w elementarzu.

Nauka ta uważana tam iest, iako rodzay czytania skróconémi znakami. Do nauczyciela należyć będzie, tak umieć zainteressować uczniów, aby nawykaiąc do czytania, lub pisania znaków arytmetycznych co-

raz więcéy składanych, postępowali w kombinacyach rachunkowych, rozwijaiących władzę umysłu.

Klassa I.

Powtórzy nauczyciel cztéry działania arytmetyczne na liczbach prostych. Przystąpi potém do działań na liczbach ilorakich. Wykład wag, miar i pieniędzy krajowych, poprzedzić ie powinny. Po czém wprawiać uczniów będzie w cztéry działania ułomkowe. Książka dla uczniów użyta bydź może arytmetyka *Luilhera* z niektóremi przydatkami, a osobliwie co do dokładnieyszego wykładu reguł ogólnych.

Klassa II.

Tu nauczyciel powtórzy, co było dawane w klassie iwszéy, Przystąpi potém do reguły trzech prostéy, odwrotnéy i składanéy; daléy wyło-

zy uczniom regułę procentu, regułę spółki, regułę łańcuchową. Da poznać uczniom skrócenia i praktyczne używanie reguł poprzedzających. Z przystósowaniem ich do wag, miar i pieniędzy zagranicznych. Tu także maią mieysce wzory rejestrów gospodarskich, kupieckich i woyskowych i t. d. Tu z Algiebry przydadź cztéry działania arytmetyczne z znakami ogólnémi i równania piérwszego stopnia z iedną niewiadomą ilością, aby przez nie ułatwić dowodzenia niektórych twierdzeń jeometrycznych.

JEOMETRYA.

Klassa I.

Dawane tu będą urywkowe wiadomości z całéy jeometryi do poięcia uczniów stósowne i ciekawość ich zaostrzaiące, iako to; o liniiach, kątach, tróykątach, kwadratach, pro-

stokątach, tudzież o kole. Sposób mechaniczny kreślenia niektórych figur; dzielenie linii na części równe, znaydowanie powierzchni prostokątów i objętości równoległościanów prostokątnych i t. d. Sposób wytykania liniy prostych na gruncie i t. d.

Klassa II.

Założywszy w tey klassie główne trzy punkta co do jeometryi, to iest; *przystawanie, równość i podobieństwo figur*, można stosowne do nich wybierać twierdzenia łatwieysze i potrzebnieysze, a z nich wywodzić rozwiązywanie zagadnień praktycznych co do kreślenia figur, dochodzenia ich powierzchni, rozmiarów gruntu, brył i t. d. — Wykład własności liniy-równoległych, równoległo-boków i innych wielokątów; iako też własności koła, ką-

tów i wielokątów foremnych i t. d. tu także ma mieysce.

Nauczyciel może tutay użyć dla siebie jeometryi *Clairaut*, równie, iako i w pierwszéy klassie.

HISTORYA NATURALNA.

Klassa I.

Rozkład ogólny rzeczy przyrodzonych na trzy główne działy. Toż na gromady i rzędy z wyliczeniem znacznieyszych rodzaiów i niektórych gatunków zwierząt nayciekawszych, nayużytecznieyszych i nayszkodliwszych.

Klassa II.

Wyliczenie znacznieyszych rodzajów i gatunków z pomiędzy roślin i rzeczy kopalnych, z wyszczególnieniem nayciekawszych, nayużytecznieyszych i nayszkodliwszych rzeczy w obu tych działach; przy-

dać do tego należy ogólne wiadomości, o mineralogii, botanice i ogrodnictwie, a mianowicie o rolnictwie. —

FIZYKA.

Ta nauka w klassie drugiéy ma bydź dawana. Wyłoży nauczyciel uczniom z doświadczeń i postrzeżeń własności ciał ogólne, iakiemi są, *rozciągłość, objętość, podzielność, spóynia, skupienie*; ztąd wyprowadzi ich rozkład, na *stałe, ciekłe, i płynne.* Mówić potem będzie o ich *nieprzenikliwości, dziurkowatości, przezroczystości, parowaniu, gęstości, miąższości:* da poznać *ściśliwość, ciągłość, sprężystość* ciał i pozytki iakie z tych własności ludzie wyprowadzili. Przydadź do tego wykład *elektryczności sztucznéy i naturalnéy,* własności magnesu, wpływ elektry-

czno-

czności na zwierzęta i rośliny, sposób robienia igieł magnesowych.

Tym czasem posłuży do tego tom pierwszy fizyki Osińskiego.

TECHNOLOGIA.

w Klassie I. i w Klassie II.

Dawana będzie przy historyi naturalney i fizyce podług dzieła Funka *Lehrbuch für .Bürgerschulen 2ter Theil* tymczasowo, nauczyciel ma prowadzić uczniów w czasach przyzwoitych do warsztatów i rękodzielni iakie w mieyscu znaydować się będą.

RELIGIA.

w Klassie Elementarney.

Dawana będzie nauka obyczajowa i chrześciiańska Xiędza Kopczyńskiego.

w Klassie I.

W téy klassie nauka religii dawana będzie podług części I. katechizmu Fleurego, do którey przyłączony iest krótki zbiór historyi Ludu Bożego. Do wykładania z téy książki prawd i prawideł religiynych przygotuie nauczyciel uczniow swoich przez poufałe z nimi rozmowy i pytania sokratyczne, w których zastanawiaiąc uwagę dziecinną nad rzeczami zmysłowemi, nad ich początkiem i końcem, wzniesie ich myśli do piérwszéy przyczyny, to iest do Boga. —

Do dawania z pożytkiem téy nauki we wszystkich klassach, znaydzie nauczyciel wyborne przepisy w książce Zasady Edukacyi i Instrukcyi część I. rozdział 2. §. 64. 66.

w Klassie II.

Na tę klassę przeznaczone są: Ka-

techizm mnieyszy Fleurego część druga i obyczaie Izraelitów.

KALIGRAFIIA.
w Klassach I. i II.

Przy nauce kaligrafii baczność mieć będzie nauczyciel, aby ręka uczącego się potrzebnéy w prawy nabierała w kreśleniu poiedyńczych liniy i rysów, z których się wszystkie litery alfabetu składaią. Przyczém zaraz w początkach do przyzwoitego układu ciała i ręki młodego przyzwyczaiać będzie. Postara się dla uczniów o iaknayłatwieysze wzory do pisania i one naśladować im zaleci, wytykaiąc i poprawiaiąc własną ręką błędy przeciwko nim popełnione. Gdy się wprawią w kréślenie poiedyńczych liter, dla wprawy w ortografiią, naznaczać im będzie do przepisywania wyimki z książki do czytania stósowne do ich na-

uki i ich poięcia. Niech odpoczątku zaraz ile możności przyzwyczaia uczniów do kreślenia liter bez liniy, aby późniéy, prosto i w równéy od siebie odległości wiérsze pisali. Gdy w kaligrafii uczniowie postępek uczynią, starać się będzie nauczyciel, aby się w prędkie i bezwzględne pisanie za dyktuiącym wprawiali, naprzód po polsku, potém po francuzku lub po łacinie, albo po niemiecku, nikogo atoli niema przymuszać, aby koniecznie pisał niemieckiemi literami, lecz powinni się iednak wprawiać w czytanie pisania niemieckiego. Nauczy ich przytém sposobu temperowania piór i robienia dobrego inkaustu. Prócz tego każdy nauczyciel po wszystkich klassach da baczność, aby uczniowie, wszystkie roboty swoie iak naylepiéy, nayczyściéy i dobrém piórem pisali.

RYSUNKI.

Nayużytecznieysze są dla tych szkół rysunki technologiczne i jeometryczne. Zacznie nauczyciel od wprawiania uczniów swoich w wykréślanie samemi tylko liniami nayprościeyszych części domu, jako to: Okna, drzwi, stołu, stołków i t. d. naczyń i wszelkich narzędzi gospodarskich; postąpi potém do wykréślania z nimi rzeczy okrągłych i podługowatych, daléy rozmaite obwody maiących; potém okaże iak się rozmaite położenia tychże samych przedmiotów wykréślaią. Nakoniec przystąpi do wprawiania uczniów w cieniowanie porobionych iuż figur. Tymże samym porządkiém i stopniowaniem postępować będzie w uczeniu rysunków jeometrycznych, staraiąc się aby dzieci wszystko nie z imaginacyi ale prosto z natury rysowały. —

ROZKŁAD

Nauk na godziny w Szkołach Podwydziałowych.

	Klassy		
	El.	I.	II.
	Godziny		
Język Polski	5	4	3
Niemiecki		2	2
Łaciński		2	2
Jeografia		1	2
Historya powszechna i Polska		2	2
Konstytucya kraiowa . .			1
Jeometrya		1	2
Arytmetyka	5	3	2
Historya naturalna . . .		3	2
Fizyka			1
Technologia		1	1
Kaligrafia	6	4	3
Rysunki		2	2
Nauka Religii	4	1	1
Summa godzin	20	26	26

W trzech klassach téy szkoły nauki prócz religii zabieraią w tydzień godzin wspólnych wszystkim uczniom każdéy klassy godzin 66

Z tych na pierwszego Professora przypadnie godzin 9

Na trzech innych po godzin 19

66

Przyięto na Sessyi Dyrekcyi Edukacyyney dnia 6. Października 1812.

STANISŁAW POTOCKI, D. E. N.

[L. S.] SUROWIECKI, S. J.

REJESTR

Książek maiących się znaydować w Bibliotekach Szkół Podwydziałowych.

I. Do Języka Polskiego.

1. Pan Podstoli — Krasickiego.
2. Zasady Edukacyi Niemeiera.

II. Do Języka Francuzkiego.

1. Ouevres de *Berquin* par Aut. Aug. de Renonard 20. Volumes.
2. Sandfort et Merton et le petit Grandisson 3. Vol.
3. Fables de Lafontaine suivies d'Adonis poëme 2. Vol. Edition stereotype Paris 1799.

III. Do Języka Niemieckiego.

1. *Adelung* deutsche Sprachlehre. Berlin 1801.
2. *Adelungs* Wörterbuch der Orthographie.
3. Handwörterbuch der deutschen Sprache Leipzig bei Rubenhorft.

IV. Do Języka Łacińskiego i Greckiego.

Wszystkie edycye autorów klassycznych, które się w kraju drukuią.

V. Do Religii.

1. Katechizm większy Fleurego.
2. Historya Ludu Izraelskiego.
3. Zycie Jezusa Chrystusa z obyczaiami Chrześcian.
4. Katechizm Państwa Francuzkiego.
5. Kazania Kalińskiego, Karpowicza i Jakubowskiego.
6. Biblia.

VI. Do

VI. Do Arytmetyki, Algebry i Jeometryi.

1. Euklides po Polsku.
2. Jeometrya praktyczna Zaborowskiego.
3. La Langue des Calculs par Condillac.

VII. Do Fizyki i Chemii.

1. Cameral-Chimie von Härmbstädt.
2. Chimie appliquée aux arts par Chaptal.
3. Fizyka Osińskiego.

VIII. Do Historyi Naturalnéy.

1. Dzieła Kluka.
2. Zoologia Jundziłła.
3. Funka rozmaite pisma do historyi naturalnéy i technologii.

IX. Do Jeografii i Historyi.

1. Fabris Geographie (dzieło większe.)
2. Karty Jeograficzne *Güssefelda*, *Sotzmana* i *Gaspari*.
3. Beikers Weltgeschichte für die Jugend.
4. Historya Polska Bandtkiego.

REJESTR

rzeczy potrzebnych do Gabinetu Historyi Naturalnéy, Matematyki i Fizyki w Szkołach Podwydziałowych.

I. Historya Naturalna.

1. Zbiór roślin naypotrzebnieyszych.
2. Zbiór ziem, kamieni, metalów i innych rzeczy kopalnych szczególniéy kraiowych.
3. Zbiory insektów za szkłem, tudzież innych drobnieyszych płodów organicznych w spirytusach.

II. Matematyka.

Cyrklów kilka rozmaitéy wielkości,
Łańcuch jeometryczny.

III. Fizyka.

Wzory machin stolarskiéy, tokarskiéy, slusarskiéy, tudzież narzędzia do robienia zwierciadeł, ślifowania soszewek, i t. p.

Narzędzia Fizyczne: Waga — Trzy gatunki drąga — Przemian poiedyńczy — Koło na walcu — Błoków kilkanaście drewnianych lub mosiężnych — Równia pochyła — Sruba — Przemian złożony, — Sruba nieustaiąca — Modele machin użytecznieyszych w społeczności iako to: Kafarów, Tartaków, Młynów, Sieczkarni, Pomp — Barometr — Termometr. — Elektrofor.

INSTRUKCYA

DLA

NAUCZYCIELI

co do karności szkólnéy.

INSTRUKCYA

DLA

INSTRUKCYA DLA NAUCZYCIELI CO DO KARNOŚCI SZKOLNEY.

I. Srzodki zapobiegaiące przestępstwom Uczniów.

Jako iest rzeczą nierównie przyiemnieyszą, z prawami ludzkości zgodnieyszą, a często nawet łatwieyszą, niedozwolić uczniowi wykraczać, niżeli go za wykroczenia przyzwoicie karać; tak byłoby naywiększém życzeniem naszém, aby zwierzchność szkólna z taką troskliwością zaymowała się dozorem powierzonych sobie uczniów, iżby w szkołach naszych, kary przynaymniéy cięższe, nie miały wcale mieysca. Zważywszy iednak, że w edukacyi publicznéy nie z iednym, lecz z kilku set uczniami iest do czynienia, że uczniowie ci przychodzą z różnych mieysc, z różnemi skłonnościami i nałogami, których wykorzenienie iest iednym z istotnych celów edukacyi, a które zaniedbane, albo do postępku w naukach byłyby na przeszkodzie, albo w dal-

szém życiu pociągnęłyby za sobą nayniebezpiecznieysze skutki; z tych powodów przymuszeni iesteśmy i na tę okoliczność, acz niemiłą sercu naszemu, zwrócić uwagę, iakby ucznia złego poprawić i zgorszeniom z iego niedbalstwa lub złości wyniknąć mogącym zapobieżyć można. Nim iednak przystąpiemy do wyliczenia kar szkólnych, podamy piérwéy środki ściągaiące się do zapobieżenia zdrożnościom między uczniami. Zwierzchność szkólna iak naymocniéy o tém przekonać się powinna, że utrzymanie młodzieży edukacyą biorącéy w przyzwoitym porządku i karności, nie od praw obeymuiących wszystkie powinności uczniów i wszystkie zdarzyć się mogące przewinienia, tudzież przepisuiących stósowne do nich kary, ale od iéy rostropności, długiem doświadczeniem, lub czytaniem xiążek pedagogicznych i rozmyślaniem wydoskonaloney, od iéy nieprzerwaney nad powierzoną sobie młodzieżą baczności i od iéy dobrego przykładu i ciągłego osób iéy miedzy sobą porozumienia się zależy. Jeżeli Rektor i Nauczyciele dopełniać będą dokładnie obowiązków, iakie im własny ich rozsądek i serce wskaże, a wewnętrzne szkół urządzenie w części wymienia, pociągną tém samém nayskuteczniéy uczniów do przyzwoitego sprawowania się i wiernego dopełniania powinności, a razem zapobiegną zdrożnościom zasługuiącym na kary upadlaiące i niewolnicze. Do tegoż za-

miaru i następuiące środki wiele posłużyć mogą.

§. 1. Jako próżnowanie iest źrzódłem wszelkich prawie występków, tak utrzymywanie młodzieży w ciągłém zawsze zatrudnieniu, będzie naylepszym stróżem odwracaiącym ią od wykroczeń. Nauczyciele więc, a nadewszystko dozorcy domowi starać się o to będą, aby młodzież ciągle zatrudniać, i aby w czasie nawet przeznaczonym na rozrywkę i zabawy, uczniowie nie byli bezczynnymi.

§. 2. Nayważnieyszym dla uczniów iest czasem piérwsze iego do szkoły przybycie i piérwszy rok nauki: bo ieżeli młodzieniec przez cały rok wiernie dopełniać będzie obowiązków szkólnych, iuż tém samém nabędzie nałogu nienagannego sprawowania się: w dalszych latach ta iedynie staranność pozostanie, aby ten dobry nałóg w przeciwny się niezamienił. Piérwsza zatém Klassa tak pod względem nauki, iako też pod względem dobrego sprawowania się, w szkole i za szkołą wymaga naywiększéy baczności. Przeto przy zapisywaniu uczniów, da Rektor nowo przybyłym, po exemplarzu przepisów o powinnościach uczniów, z zaleceniem, aby ie z wszelką rozwagą w domu przeczytali, i treść ich krótko im przełoży-

wszy, do ścisłego ich zachowania zobowiąże. Lecz na nicby się ta ostróżność nieprzydała, gdyby nowo przyięty uczeń za przybyciem swoiém do Klassy, znalazł ustawy szkólne choćby też w naymnieyszym punkcie bezkarnie przestępowane.

§. 3. Rektor zasięgnie od rodziców, opiekunów lub innych osób dawniéy znaiących nowego ucznia, wiadomości o iego wadach, skłonnościach, nałogach tak złych iak dobrych, i one opowie nauczycielom, którzy ze swoiéy strony przyłożą wszelkiego starania, aby się o nich sami przekonali, spólnie z Rektorem naradzili się, iak z nowo przyiętym uczniem postępować maią.

§. 4. Nigdy niepozwoli na to, aby uczeń zwłaszcza klass niższych, zostawał bez dozoru za szkołą: na ten koniec wyznaczy mu natychmiast dozorcę domowego, chyba że rodzice biorą ten obowiązek sami na siebie, lub daią z ramienia swego dozorcę.

§. 5. Powinien starać się ile możności przekonać ucznia, że postępki iego i w ten czas nawet nie są zwierzchności szkólnéy tayne, kiedy się nie znayduie pod iéy okiem. Na ten koniec będzie zasią-

gał sam przez siebie, lub przez którego z nauczycieli, wiadomości, od dozorców, gospodarza, i osób otaczających ucznia za szkołą, o iego postępkach, a a co nagannego, wymówi w oczy, prywatnie lub w klassie, albo tylko ogólnie opowie; niewymieniaiąc nikogo, lecz w taki sposób, aby uczeń zrozumiał, że o nim iest mowa.

§. 6. W dni od nauk wolne, kiedy klassy dla zabawy spólnéy wychodzą w pole, zawsze z niemi dozorcy ich domowi i dwóch przynaymniéy Professorów znaydować się powinno.

§. 7. W miastach pomnieyszych Rektor, sam, lub wyznaczony od niego Professor przynaymniéy raz w miesiąc obeydzie wszystkie domy, w których uczniowie stoią, wypytuiąc się gospodarza, o ich sprawowaniu się, zalecaiąc ochędostwo i porządek w papiérach i sprzętach do uczniów należących.

§. 8. Sama częstokroć odmiana stancyi, albo dozorcy domowego, a nawet tylko i mieysca w klassie, poprawić może ucznia kłótliwego, upartego i roztargnionego.

§. 9. Mieysca dla uczniów w klassie tak

maią bydź ile możności urządzone, aby ieden drugiego nie zasłaniał, i aby wszystkich twarze mógł widzieć nauczyciel, który nigdy uczniów z oka spuszczać nie powinien.

§. 10. Kiedy Professor piérwszy raz zwłaszcza okazuie się w klassie, wszystkich uczniów oczy są na niego w ten czas szczególniéy zwrócone, każde iego słowo, każde poruszenie iest pilnie postrzegane. Niech że w ten czas naybardziéy pamięta o tém, o czém nigdy zapominać nie powinien, aby się tak zachował, iżby w niczém powadze swoiéy nie ubliżył.

§. 11. Zbyteczna poufałość i zbyteczna surowość w obchodzeniu się z uczniami zarówno są szkodliwe; tamta bowiem byłaby uymą iego powagi, ta ziednałaby mu powszechną nienawiść. Prócz tego ton na zbyt surowy, choćby utrzymał w spokoyności uczniów w czasie lekcyy; lecz, iak ciągłe doświadczenie uczy, przytłumia w nich chęć do nauk, i przeszkadza rozwiianiu się władz umysłowych.

§. 12. Wiele drobnych uchybień ucznia w czasie lekcyy powinien Professor udać, iakby wcale nie uważał; lecz ma o nich

pamiętać, aby z czasem okoliczności większego iakiego wykroczenia, mógł ie wymówić wszystkie, ze wszystkiémi szczegółami. Tym sposobem i oszczędzi sobie nie mało czasu dla nauki, nieoswoi uczniów z ustawicznem o łada co strofowaniem, i przekona ich o swoiéy cierpliwości, baczności na wszystko i całkiém poświęceniu się ich pożytkowi.

§. 13. Nic bardziéy młodych umysłów nie oburza, iak niesprawiedliwość im wyrządzona ze strony tych, którym ich edukacya iest powierzoną. Nietrudno będzie ustrzedz się nauczycielowi tego zarzutu, ieżeli nie będzie miał żadnych między uczniami tak nazwanych faworytów: niech wszystkich zarówno kocha, a tym tylko większe okazuie względy, którzy tak co do pilności w naukach, iako też co do uczciwego i moralnego postępowania, innych celuią. Niech wcześnie da poznać uczniom, że tym naywięcéy w czasie lekcyy pozwala popisywać się, którzy na to zasługuią. Tym sposobem nietylko uniknie zarzutów niesprawiedliwości, ale nawet zachęci mniéy pilnych do ciągłéy uwagi i częstego odzywania się.

§. 14. Ażeby cała klassa, albo przynaymniéy część iéy większa, z dawanych lekcyy korzystała, Nauczyciel powinien o to się starać, aby, albo nay-

słabsi, albo mierni, naywięcéy postępowali; drudzy zapewne nie dadzą się im wyprzedzić; a nauczyciel sam będzie się starał wyszukiwać iak nayiaśnieyszych sposobów tłumaczenia się, czegoby niewidział potrzeby, gdyby się w czasie lekcyy témi tylko zatrudniał, którzy innych dowcipem i łatwością poięcia przewyższaią.

§. 15. Wreszcie, ieżeli na każdą lekcyą przyydzie należycie przygotowany, ieżeli potrafi iasno, łatwo i dobitnie tłumaczyć się, ieżeli tego dokaże, aby mógł zainteresować i nieiako zapalić uczniów do téy nauki, którą wykłada, nie będzie miał uczniów zasługuiących na karę.

Kończemy przepisy nasze, radą Rzymskiego nauczyciela, wszystkie powyższe przestrogi obeymuiącą. *Sumat Praeceptor parentis erga discipulos suos animum, atque existimet succedere se in locum eorum, a quibus sibi liberi traduntur. Ipse nec habeat vitia, nec ferat. Non austeritas ejus tristis sit, non dissoluta comitas, ne inde odium, hinc contemptus oriatur. Plurimus ei de honesto et bono sit sermo; nam quo saepius monuerit, hoc rarius castigabit. Minime iracundus sit, nec tamen eorum, quae emendanda erunt, dissimulator. Quint:*

II. *Kary szkólne na wykraczaiących uczniów.*

Jeżeli pomimo wszelkie ostróżności znaydą się uczniowie, tak zapamiętali i tak niczuli na własny pożytek, na pociechę swoich rodziców i na przyszłą pomyślność oyczyzny, że zwierzchność szkólna będzie się widziała przymuszoną użyć względem nich ostrzeyszych śrzodków; na powściągnienie takich, następuiące sposoby użyte, z przyzwoitem do różnych charakterów dzieci zastósowaniem, stopniowaniem, a razem wielką oszczędnością, aby nie spowszedniały, będą dostateczne:

1. Okazać twarzą, lub krótką przyganą uchybiaiącemu, nieukontentowanie.
2. Nie kazać mu na lekcyi nic mówić, czytać, tłumaczyć.
3. Pochwalić tych, którzy wiernie dopełnili tego, w czém przewiniaiący uchybił.
4. Zgromić tonem mocnieyszym wykraczaiącego, wystawuiąc mu krótko, ale dobitnie, złe skutki przewinienia, zwłaszcza powtórzonego.
5. Odmówić mu na nieiaki czas prawa do biblioteki szkólnéy, do experymentów, herboryzacyi, rozmiarów.
6. Pogrozić zapisaniem iego imienia w dzienniku szkólnym.
7. Kazać mu odczytać z praw studentskich punkt, przeciwko któremu zgrzészył.

8. Za deklamacyą, z którąby się mógł na examinie lub przed Rektorem popisać, naznaczyć inszą iaką robotę.
9. Przesadzić z wyższego mieysca na niższe. Odłączyć przewiniaiącego od innych: kazać mu stać pod piecem, lub przy drzwiach, a czasem i za drzwiami.
10. Zapisać iego winę w dzienniku.
11. Niegotuiącemu się do szkoły wyznaczyć iednego z pilnieyszych, któryby go przed przyiściem Professora examinował, i o iego przygotowaniu się, lub nie, Professorowi zdawał sprawę.
12. Niech Rektor, lub iego zastępca zwiedzaiący klassy i przeglądaiący dzienniki skarci źle zapisanego.
13. Nie poprawuiącego się Rektor wzywa do siebie, i tam go ieszcze mocniéy strofuie i zagraża mu aresztem.
14. Areszt u służącego szkólnego w czasie wolnym od lekcyy.
15. Wezwanie przewiniaiącego przed całe zgromadzenie nauczycieli na konferencyą i tam zgromienie go i pogrożenie aresztem przydłuższym, doniesieniem iego rodzicom, lub opiekunom, zapisaniem imienia iego w xięgę czarną.
16. Areszt przez południe o chlebie i wodzie, przyniesionych mu ze stancyi iego. Osadzaiąc na czas przydłuższy do aresztu, potrzeba zawsze obmyślić uczniowi zatrudnienie, aby bezczynność nie-

podawała mu złych myśli, tudzież starać się o to należy, aby nigdy nie był zupełnie samotnym. W miarę wykroczenia i czułości ucznia, areszt może bydź różnemi sposobami martwiącemi przykrzéyszym, lub znośnieyszym czyniony, nigdy iednak do srogości posuwanym, lub zdrowiu zagrażaiącym.

17. Uczniowie doyrzali do promocyi ze względu nauk, a ze względu sprawowania się niezasługuiący na pochwałę publiczną, nie będą podani na popisie wraz z drugiemi do czytania ich imion, ale tylko prywatnie z klassy niższéy do wyższéy przeprowadzonymi zostaną.

18. Czytanie naprzód prywatne, a nie poprawuiącemu się w iego klassie, złéy iego cenzury.

Zagrożenie czytaniem iéy publicznie na examinie prywatnym, a nareszcie i na popisie, co iednak uskutecznioném bydź nie może bez wyraźnego zezwolenia saméy Dyrekcyi.

19. Doniesienie przez Rektora rodzicom lub opiekunom o złém sprawowaniu się syna lub pupilla, z przesłaniem im iego cenzury, albo opisu w dzienniku szkólnym.

20. Dzieciom klassy I. II. i III. na którychby powyższe lub tym podobne sposoby nieskutkowały, zagrożenie karą cielesną,

wystawiwszy wprzód iak nayżywszymi kolorami iéy haniebność.

21. Dopełnienie téy kary przez piérwszego sługę szkólnego.

22. Co do starszych i klass wyższych uczniów zagrożenie oddalenia ze szkół.

23. Przestrzeżenie przez Rektora rodziców lub opiekunów, o uczynioném zapowiedzeniu ich synowi lub pupillowi oddalenia go ze szkół, z przesłaniem im iego cenzury lub wypisu o iego złych postępkach z dziennika szkólnego.

24. Oddalenie ze szkół za poprzedniczém Rektora ze starszémi nauczycielami naradzeniem się i formowanym większością głosów wyrokiem, który rodzicom lub opiekunom winowaycy przesłany bydź powinien.

25. Gdyby zaś ciż rodzice, lub opiekunowie nalegali na Rektora, aby dekret swóy zwolnił, i zamiast oddalenia ze szkoły niepoprawuiącego się sprobował sposobu poprawienia go karą cielesną, na ów czas dopiero można do niéy przystąpić raz tylko ieden; bo inaczéy bez względu na wszelkie instancye i prośby ze szkół oddalonym bydź powinien.

26. Karę cielesną, poprzedzić powinny dwa upomnienia, iedno prywatne, drugie publiczne, tudzież sąd zgromadzonych nauczycieli pod prezydencyą Rektora lub wyznaczonego nauczyciela. Profes-

sor od ucznia skrzywdzony nie ma głosu stanowczego. Sessya ma bydź zapisana w protokół, a osobno napisany dekret wszystkie szczegóły obeymuiący, to iest przewinienie ucznia, za które ściągnął na się karę cielesną, iego dawnieysze przewinienia, podwóyne upomnienie i użycie wszystkich sposobów i wszystkich kar pomniéyszych dla zapobieżenia wykroczeniom. Dekret ten podpisany przez Rektora i wszystkich nauczycieli, i pieczęcią szkólną przyciśniony, Rektor w przytomności dwóch przynaymniéy Professorow przeczyta obwinionemu i zapyta go, czy ma co powiedzieć na swoią obronę? Po odpowiedzi ucznia i po uwagach nad nią Rektora, nastąpi exekucya w taki sposób: sługa szkólny wyprowadza obwinionego do osobnéy izby i w przytomności Professorów, uskuteczni dekret. Ukaranemu Rektor oświadczy, że ieżeli się nie poprawi, zamiast powtórnéy kary cielesnéy, będzie ze szkół bez zaświadczenia oddalony. Ktoby ze współuczniów natrząsał się z ukaranego, taki publicznie od Rektora zgromiony i iako nieczuły na nieszczęście bliźniego w czarną xięgę zapisany będzie.

27. Xięga czarna przeznaczona będzie do zapisywania z wymienieniem wszystkich okoliczności przestępstwa imion tych

wszystkich uczniów, którzy dla niemoralnych postępków, lub dobrowolnego opuszczania się w naukach, odebrali upomnienie publiczne, ściągnęli na się karę cielesną, którzy zostali oddaleni ze szkół bez patentu, nakoniec ci wszyscy, którzy ściągnęli hańbę na cały instytut szkólny, albo na swoią tylko klassę albo na własną tylko osobę. Z téy xięgi ci tylko mogą bydź wymazanemi, którzy znaczną poprawę okażą.

38. Klęczenie, bicie w dłoń lub po plecach, szturchanie, ciągnienie za włosy, lub uszy, używanie wyrazów obelżywych i grubiiańskich i tym podobne sposoby postępowania upadlaiące nauczyciela w oczach uczniów, i będące dowodem, że sam nie ma dobréy edukacyi, że nie iest panem siebie samego w piérwszym gniewie, że go niestać na połaianie rozumne, i przekonywaiące, są iak naysurowiéy w szkołach naszych zakazane. Równie także zakazuiemy naznaczać za karę, uczyć się czego na pamięć: chcemy albowiem, aby uczniowie w szkołach naszych, tak byli od nauczycielów prowadzeni, iżby uczenie się nie za karę, lecz za naywiększe dla siebie szczęście poczytywali.

Kary powyżéy wyliczone, rostropnie i przyzwoicie użyte, będą dostateczne do powściągnienia wszelkich zdrożności

miedzy uczniami. Wybór i użycie ich za każde przewinienie, zdaiemy na rozsądek i sumnienie osób zwierzchność szkólną składaiących, z tą iedynie przestrogą, że kara chybia zupełnie zamierzonego celu, ieżeli nie iest stósowna do przewinienia, do osoby i do okoliczności. Te same zdrożności od dwóch uczniów popełnione, w każdym częstokroć inaczéy ukarane bydź powinny. Dziecię np. w uczciwym domu wychowane i rozumnie od kolebki prowadzone, lekko połaiane, większe uczuie zmartwienie i prędzéy się poprawi, niż chłopiec roztargniony, w domu zahukany, choćby był naysurowiéy ukaranym.

Niech więc Nauczyciele nigdy nie zapominaią następuiących przestróg Kwintyliana, Seneki i Cycerona: *Docendi peritus tradito sibi puero, ingenium ejus naturamque perspiciat, ut, quomodo tractandus sit discentis animus, intelligat. Sunt enim quidam, nisi instteris remissi, quidam imperia despicantur, quosdam continet metus, quosdam debilitat; ab aliis continuus labor aliquid extundit, in aliis pius animi impetus facit*, Quint.

Nullum animal morosius est, nullum majore arte tractandum, quam homo, nulli magis parcendum. Ille cui aliorum, tradita salus et cura est, cum eorum vitiis luctetur et resistat. Quibusdam morbum suum exprobret, quosdam

mollius curet: ad graviora remedia, ubi tantum necesse fuerit, confugiat. Seneca.

Diligentissime videndum est, qui instituunt alios atque erudiunt, quo sua quemque natura maxime ferre videatur: est enim ad cujusque naturam accomodanda, quantum licet, doctoris institutio. Cicero.

Karanie uchybień, zdrożności i występków popełnionych za szkołą, należy powiększéy części do zwierzchności domowéy. — Kary te, równie iak środki zmnieyszaiące i odwracaiące potrzebę karania, iako saméy tylko zwierzchności szkólnéy do wiadomości potrzebne, nie będą nigdy uczniom czytane, ani w iakikolwiek bądź sposób udzielane. Wiadomość albowiem ta, więcéyby mogła bydź dla niektórych szkodliwą, niż pożyteczną. Chcemy, aby młodzież szkólna, niewiedząc o granicach władzy nad sobą, szanowała, kochała i obawiała się swoich nauczycieli, tak, iako namiestników swoich rodziców i naywyższéy zwierzchności kraiowéy.

Przyięto na Sessyi Dyrekcyi Edukacyyney dnia 6. Października 1812 roku.

STANISŁAW POTOCKI, D. E. N

(L. S.)

Surowiecki, S. J.

USTAWY DLA UCZNIOW SZKOŁ PUBLICZNYCH.

Każdy uczeń szkoły publicznéy winien następuiące ustawy iak nayściśléy zachować:

§. 1. Do szkoły regularnie na wyznaczoną godzinę bez naymnieyszego spóźnienia się przychodzić. Gdyby iaka ważna i nieprzełamana zaszła przeszkoda, udowodnić ią uczeń powinien świadectwem daném mu na piśmie od tego, który nad nim domowy ma dozor. Bez takiego udowodnienia uczeń utraci w klassie swoie prerogatywy; często zaś opóźniaiący się, lub opuszczaiący lekcye, ieżeli po użyciu innych kar, w kodexie zawartych nie poprawi się, do klassy niższéy przeniesionym zostanie.

§. 2. Uczeń powracaiący nierychło z wakacyy, lub świąt, nie otrzyma promo-

cyi do Klassy wyższéy, lub do niższéy przesadzonym będzie, chyba, że swoie spóźnienie ważną iaką przyczyną udowodni. Podobnéy karze według okoliczności podpadnie uczeń, któryby się na examinie półrocznym, lub popisie publicznym nie znaydował.

§. 3. Bez opowiedzenia się Rektorowi, żaden uczeń wyieżdżać do domu w czasie szkólnym nie może. Czyniący to, uważany będzie, iak gdyby na zawsze szkołę opuścił.

§. 4. Opatrzyć się powinien w książki i wszelkie narzędzia do pisania, i rysunków podług przepisów klassy swoiéy; i przynosić zawsze do klassy to wszystko z sobą, co mu na lekcyi bydź może potrzebne.

§. 5. Przynoszenie zaś do klassy zabawek dziecinnych, i tego wszystkiego, coby tak iego samego, iak iego współuczniów

roztargnienia nabawić mogło, surowo się zakazuie.

§. 6. Wszystkie książki, sexterna i narzędzia szkólne, w całości, ochędostwie i porządku, każdy uczeń zachowywać ma, strzegąc się, by czego nie zgubił. Przeto nic w salach szkólnych zostawiać nie powinien, bo za stratę, on tylko sam odpowiadać będzie.

§. 7. Znayduiący rzecz iaką, tak w klassie, iak za klassą, ieżeli nie wie czyia iest, powinien ią oddać nauczycielowi.

§. 8. Każdy uczeń zachować powinien koło ciała i odzieży, naywiększe ochędóztwo, unikaiąc wszystkiego, coby razić mogło.

§. 9 Idąc do szkoły, lub ze szkoły, strzedz się nieprzystoynego biegania, skakania, hałasowania, a tém bardziéy pchania, szturchania, przezywania innych; takie bowiem i tym podobne płochości

i grubiiaństwa w uczniach, cierpiane bydź nie mogą.

§. 10. Wszedłszy uczeń do domu szkólnego, nie zatrzymuiąc się na kurytarzu, lub w sieni, uda się natychmiast do klassy swoiéy, na mieysce sobie przeznaczone. Kapelusz, lub czapkę zawiesi lub złoży w mieyscu na to przeznaczoném. Książki i inne narzędzia szkolne, iakie mu są potrzebne do bezpośrednio następuiącéy lekcyi przygotuie, resztę włoży w szufladę lub półkę pod stołem, gdzie to bydź może, aby się nie zamieszały z sąsiedzkiemi, coby mogło dać powód do sprzeczki.

§. 11. Przed rozpoczęciem lekcyi, nie trawić czasu na próżnych gadkach, a tém mniéy na bieganiu i krzykach, ale siedząc na mieyscu swoiém, w cichości odczytywać, lub powtarzać, zadane na lekcyą przedmioty.

§. 12. W czasie między iedną a drugą le-

kcyą, gdy się nauczyciele przemieniaią, poskładawszy co mu nie iest potrzebne, przygotuie porządnie do następuiącéy lekcyi książki i narzędzia.

§. 13. Wychodzenie ze szkoły pod czas lekcyy bez koniecznéy potrzeby, zakazuie się, ile że co dwie godziny, daie się kilka minut, do wyyścia, z tym iednak warunkiem, iż za dziedziniec szkólny oddalać się i w samym nawet dziedzińcu nie kupować nie wolno.

§. 14. Ani w szkole, ani około szkół na dziedzińcu, uczeń żadnego dopuszczać się nieochędóztwa, żadnéy czynić szkody nie powinien. Gdyby popadł takowéy winie, nie tylko szkodę nagrodzi, lecz i stosowną ściągnie na siebie karę.

§. 15. Przyzwoitą każdemu mieyscu przystoyność i skromność, osobliwie zaś w kościele i szkole, każdy uczeń zachowa.

§. 16. W czasie lekcyy iak naywiększa spokoyność, cichość i uwaga wyciąga się

po uczniach, wyrywanie się krzykliwe z mówieniem, lub czytaniem ieden przed drugim zakazuie się. Ten tylko ma się odezwać, któremu nauczyciel uczyni zapytanie, lub pozwoli zapytać się o co.

§. 17. Wszelkiéy także innéy niespokoyności przerywaiącéy uwagę sobie i współuczniom, każdy wystrzegać się powinien.

§. 18 Uczeń każdemu nauczycielowi i wszelkiéy zwierzchności szkólnéy, winien iest uszanowanie i posłuszeństwo. Piérwsze powinno bydź nietylko powierzchownem ale i rzetelném, drugiego dopełni przez ścisłe wykonywanie iego zleceń.

§. 19. Napominania, przestrogi, nagany, wyrzuty nauczycielów, z synowską uczeń przyymie powolnością i ku swéy obróci poprawie.

§. 20. Wszelkie podane sobie roboty z nayważnieyszą pilnością uczniowie na czas wy-

znaczony wygotować i oddać winni. Używanie cudzéy pomocy, lub pracy zakazuie się.

§. 21. Oprócz tego wkłada się na uczniów ten święty obowiązek, aby iak w szkole tak i w domu, z każdéy chwili drogiego i prędko upływaiącego czasu korzystali, używaiąc swych sił i talentów do nabycia światła podług zadanych przez nauczycieli wszelkich lekcyy, na które się iak naypilniéy gotować powinni, i podług dawanych od tychże nauczycielów sposobów i prawideł.

§. 22. Gotuiąc się na wyznaczone sobie lekcye, czytaiąc książki, nie zrozumiawszy czego, prosić maią nauczycieli, lub dozorców domowych o objaśnienie.

§. 23. Uczeń każdy nie tylko w szkole, ale też w domu i wszędzie, postępować sobie ma sposobem godnym siebie i przyszłego przeznaczenia swoiego; a zatém unikać każdego mieysca, obcowania i

wszelkich okazyy grożących iego obyczaiom, lub każących iego sławę.

§. 24. Zaleca się uczniom, aby we wszystkich postępkach swoich okazowali uszanowanie ku wszelkim starszym, grzeczność i przyiacielską do wzaiemnéy pomocy ochotę ku rowiennikóm, ludzkość ku wszystkim. Niech nie okazuią ani w słowach, ani w poruszeniach, żadnéy ku drugim wzgardy; niech przy zdarzonéy okazyi, będą usłużnemi; niech maiętniéysi wspomagaią uboższych, czém maią wolność zarządzić, oszczędzaiąc im wstydu, i nie wymawiaiąc im nigdy swoiéy uczynności. Niech się staraią o poiednanie zwaśnionych i kłócących się, sami nigdy przeciw prawdzie nie wykraczaiąc. Unióśłszy się czasem ieden przeciw drugiemu żywością, niech się wnet postrzegą i wzaiemnie sobie przebaczą.

§. 25. Uczeń prawdziwą ponoszący krzy-

wdę, czyli od współuczniów, czyli od kogokolwiek obcego, nie ma oddawać wet za wet, i sam poszukiwać zemsty; ale powinien użalić się przed swoią zwierzchnością, do którey iedynie należeć będzie, albo wymierzyć sprawiedliwość, albo się o to postarać.

§. 26. W emulacyi ze współuczniami o mieysce w szkole i o inne zaszczyty i nagrody, przy naywyższey chęci popisywania się, w niczém by naymnieyszey zazdrości, nienawiści, chętki upokorzenia drugiego, ani mieć, ani okazać żaden nie powinien.

§. 27. Kłamstwo, iako cecha dusz podłych, kłótliwość, popędliwość, łżenie podłemi wyrazami, nadawanie przezwisk, cóż dopiero szamotania się i bicia iednego z drugim, między młodzieżą biorącą edukacyą, cierpiane bydź nie mogą, i wszelkiemi, by też nayostrzeyszemi sposobami karane i wykorzeniane będą.

§. 28. Uczniowie, iako małoletni, nie maią prawa, ani nabywać, ani się pozbywać bez wiedzy zwierzchności żadnéy rzeczy; dlatego wszelkie sprzedawanie, kupno, zamiana, i samo nawet podarowanie rzeczy, wyiąwszy to, coby wyraźnie mieli do swego zarządzenia oddane, a im mniéy potrzebne tak w szkole, iak poza szkołą, pod karą surową iest pomiędzy uczniami zakazane.

§. 29. Każdy uczeń będzie miał spisany rejestr wszystkich rzeczy swoich, tak do odzienia i pomieszkania, iak do potrzeb szkólnych służących, tudzież rejestr odbieranych na swe potrzeby i wydawanych pieniędzy; takowe rejestra na rozkaz zwierzchności w każdym czasie wraz z rzeczami okazać powinien.

§. 30. Notowany uczeń o niezwyciężoną gnusność i niepilność, o ciągłą nieu-

wagę i niespokoyność na lekcyach, gorszące współuczniów nałogi i wady, o nieprzełamaną upartość i krnąbrność, o uchybianie winnego nauczycielom i wszelkiéy zwierzchności szkólnéy uszanowania, i posłuszeństwa, iako też i wszelki występek ściągaiący niesławę i hańbę na popełniaiącego, a bardziéy ieszcze na iego klassę, lub całą szkołę, nie tylko w księdze czarnéy, to iest, w księdze hańby zapisany będzie, i stosowną do każdego z tych i tym podobnych przestępstw odniesie karę, ale też, iako niegodny dobrodziéystwa Rządu, szkoły publiczne wielkim kosztem utrzymuiącego, troskliwości Dyrekcyi Edukacyynéy o iak naylepsze szkół urządzenie, i prac nauczycielskich około iego oświecenia, ze szkół na zawsze oddalonym będzie. —

§. 31. Wreszcie, iako każdy młody do szkoły przychodzić powinien, ażeby

gruntownych zasad religii i moralności oświecenia rozumu i wszelkich zdatności ku dalszemu Oyczyzny i swemu dobru nabył, tak z szczerey swoiey chęci i ochoty, a nie dla oka, dozoru, bo. iaźni kar i przymusu wszystkie obowiązki ucznia ustawami temi przepisane pełnić powinien, aby doszedł do celu szkołom zamierzonego. Niech więc często sam z sobą rozmyśla, iak miłą i pożyteczną iest rzeczą coraz więcey umieć, czego się nie znało, nie wiedziało, poznawać, rodzicóm, krewnym, nauczycielóm, pociechę i zaszczyt, współrowiennikom, przez dobry przykład zachęcenie, sobie chwałę jednać, a razem sposobić się do przyszłych usług w oyczyznie i swego uszczęśliwienia; iak przeciwnie żałosną i niesumienną byłoby, ze starań i kosztów rodzicielskich i rządowych nie korzystać, czas nayzdatnieyszy do nabycia naywyższego do-

bra, marnie tracić, siebie na pośmiech i pogardę, a nayczęściéy na niedostatek i nędzę w dalszym biegu życia, wystawić.

Te uwagi niechay ożywiaią każdego uczuia, i do iak naydokładniéyszego zachowania niniéyszych ustaw pobudzaią. Ale naymocniéysze pobudki znaydzie każdy uczeń do pełnienia wszystkich swoich powinności w ten czas, kiedy ie zacznie szczérze, ochoczo wykonywać; w ten czas bowiem zacznie sam przekonywać się i poznawać, iak iest wielkie dobro, które w nich Zwierzchność nad iego edukacyą przełożona, tak dla niego samego, iako też i dla całéy społeczności ludzkiéy, zakłada. Tak iest młodzieży! kształcąc twóy rozum i serce, postrzegać będziesz co raz lepiéy zacność iestestwa i przeznaczenia twoiego. Doskonaląc się w tym dwoistym względzie, poznasz naylepiéy, co

to iest za szczęście doskonałość człowieka. Nabieraiąc iéy, uczuiesz pomnażaiącą się zacność i godność iego. To uczucie będzie ci nayrzetelnieyszą twoich prac i twoich (ieźli są iakie w uczeniu się) przykrości nagrodą. Na téy iedney byłoby dosyć. Wszakże Zwierzchność twoia, chcąc ci nieustannie przypominać tę ważną prawdę, że nie dla siebie tylko żyć masz, że cię czekaią ważne obowiązki względem twoiéy Oyczyzny, twoiego Monarchy, przeznacza ci szkólne nagrody, które corocznie w imieniu Panuiącego, iako Oyca Oyczyzny, dawane będą celuiącym nauką i obyczayność ią, iako zakład drogiéy nadziei, którą oni Oyczyznie i Monarsze o sobie uczynią. —

Przyięto na Sessyi Dyrekcyi Edukacyyney dnia 6. Października 1812. roku.

St. POTOCKI D. E. N.

(L. S.) Surowiecki S. J.

INSTRUKCYA

WZGLĘDEM OPŁAT OD UCZNIÓW.

Dyrekcya Edukacyi publicznéy bacząc, iż opłaty szkolne od uczniów za czasów ieszcze dawniéy Kommissyi Edukacyynéy zwyczayne, przeznaczone na potrzeby szkolne, iako to: na opał, na kalafaktora, czyli stróża, na światło, i t. d. nie są iuż potrzebnemi; gdyż te wszystkie koszta znayduią się na etatach szkolnych funduszem rządowym opatrywane; gdy prócz tego nauka ięzyków

zagranicznych i rysunków dawniey osobno od uczniów nauczycielom opłacana, teraz równie kosztem publicznym iest dawana; osądziła za potrzebę nie znosić tych kosztów i opłat, ale ie na inne równie konieczne szkół potrzeby obrócić i zamienić. —

W tym celu rozciągaiąc ustawę przeszłego Rządu do niektórych szkół zaprowadzoną na wszystkie w kraiu szkoły, i naznaczaiąc szczupłe od uczniów możnieyszych opłaty na utrzymywanie kollaboratorów, czyli pomocników nauczycielom, na wzrost bibliotek, machin i zbiorów Historyi naturalnéy, bez których nauka niepożyteczną się staie, stanowi, co następuie.

§. 1.

Szkoły Elementarne, tudzież przy wyższych szkołach klassy Elemen-

tarne, gdy się ze składki towarzystwa szkolnego utrzymuią, nie pobieraią opłaty od poiedyńczych uczniów, tylko tam, gdzie składka towarzystwa nie iest ieszcze zaprowadzona.

§. 2.

W szkołach Podwydziałowych uczniowie (obacz §. 1.) płacić będą na rok Zł Pol. 12. to iest: dwiema ratami z góry po Zł. Pol. 6.

§. 3.

W szkołach Wydziałowych uczniowie (obacz §. 1.) płacić będą rocznie po Zł. Pol. 18. dwiema ratami z góry po Zł. Pol. 9.

§. 4.

W szkołach Departamentowych, każdy uczeń płaci rocznie Zł. Pol. 24 dwiema ratami po Zł. Pol. 12.

§. 5.

W szkołach i klassach Elementarnych ze składki towarzystwa szkolnego utrzymuiących się, Uczeń którego Rodzice nie należą do towarzystwa szkoły, w którey się uczy, powinien płacić rocznie dwiema ratami z góry Zł. Pol. 6.

§. 6.

Przed zaczęciem każdego półrocza szkolnego uczniowie maiący chodzić do szkoły, prezentowani będą Rektorowi przez swoich Rodziców, Opiekunów, lub ich zastępców do examinu i zapisu; przy czém zaraz stosowną kwotę złożą, i na nią kwit odbiorą, który przez ucznia pierwszy raz do szkoły w każdém pół-roczu przychodzącego, ma bydź okazanym Professorowi, bo bez takowego kwitu uczeń do szkoły przyiętym bydź nie może.

§. 7.

Od opłaty tey mogą bydź uwolnieni synowie bardzo ubogich rodziców, daiący niewątpliwe dowody znakomitey zdatności i wielkiey ochoty do nauk, tak, iż się po nich z pewnością spodziewać można, że wyidą na ludzi światłych, i użytecznością dla kraiu, a mianowicie dla szkół wywięzywać się będą z doznanego dobrodzieystwa.

§. 8.

Chcący zyskać takowe uwolnienie od opłaty Rodzice udadzą się z prośbą do dozoru właściwego. Do tey prośby przyłączą.

a. Zaświadczenie urzędowe swego ubóstwa,

b. Dowody i zaświadczenie odbytey dotąd nauki, ieżeli iuż iaką brali, i sprawowania się.

Dozoł zasiągnąwszy opinii Rektora tey szkoły, do którey się wpraszaią, ieżeli ta okaże się za uczniem, wyda temuż uwolnienie od opłaty na idące pół-rocze. Jeżeliby zaś Rektor dał opiniią przeciwną, powinien ią przed dozorem należycie usprawiedliwić.

§. 9.

Uwalniania co pół-roku maią bydź odnawiane, a zatém wcześnie przed zaczęciem nowego pół-rocza Rodzice, lub Opiekunowie nową prośbę do dozoru podać powinni, z przyłączeniem opinii Rektora.

§. 10.

Uwalniania od opłaty służyć będą Rektorowi przy obrachunku rocznym, na udowodnienie ilości wybranéy opłaty szkolnéy.

§. 11.

Zebrane i w protokuł zapisu wciągnione opłaty, zostaią w ręku Re-

ktora *salvo calculo* na opędzenie potrzeb szkolnych następuiących:

a. Na opłacenie Nauczycielom nadzwyczaynym, czyli Kollaboratorom,

b. Na dopłatę Nauczycielom ięzyków obcych i kosztów, ieżeliby ich za pensyą etatową dostać nie można było.

c. Na potoczne drobne wydatki szkolne, iako to: kredę, gąbkę, cyrkle, etc.

d. Na pomnożenie zbioru matematycznego, fizycznego, chimicznego, naturalnego i botanicznego.

§. 12.

Raz w rok, a to w miesiącu Sierpniu, Rektor cały obrachunek téy opłaty złoży swemu dozorowi w sposobie następuiącym:

a. Listę imienną Uczniów, podpisem swoim i etatowych professorów zaświadczoną,

b. Uwolnienia od opłaty,

c. Kwity uczynionych przez siebie wydatków w troiakim głównym podziale, 1. na Kollaboratorów i dopłatę Nauczycielom. 2. Potoczne, i 3. Zbiory.

Dozór rachunki te roztrząsnąwszy, po ułatwionych iego przez Rektora monitach i wątpliwościach, z podpisem swoim prześle Prefektowi Departamentu, który ie z swoiemi ewentualnemi uwagami odesle do Dyrekcyi Edukacyynéy.

§. 13.

W szkołach, w których dotąd wyższa od pomienionéy opłaty iest ustanowiona, ma bydź i nadal w sposobie, iak dotąd pobierana.

Dan w Warszawie dnia 29. Stycznia 1812. roku.

Stanisław POTOCKI D. E. N.

SUROWIECKI S. J.

65.

134 Reg. 33.
1.

Wzór do Rapportów rocznych o Nauczycielach

miona i Nazwiska Nauczycieli	Skąd rodem	Wiek	Lata Nauczycielstwa	Jaka Religiia	Jaka Nauka iest pryncypalnym każdego obiektem	Zdanie o każdym Nauczycielu.

No.	Imie i Nazwisko	Oyczyzna	Stan Rodziców	Wyznanie	Wiek lata	Zdrowie	Jak dawno iest w Szkole:	Obyczaie	Władze umysłowe	Applikacya	Postępek w ogólności.	UWAGI
	Klassa I.								*Przestroga*			
1	N. N.	z Krakowa	Dziedzic Dzierżawca Urzędnik (wymienić iaki) Lekarz Malarz Kupiec Rzemieślnik Włościanin etc.	Katolic: Ewa: Gre: Ż: etc.	12 8 20	Dobre, Mocne, Słabowite Silne, Słabe,	2 Lata 1 Rok ½ roku 2½ roku 7 miesięcy	Dobre, chwalebne, przykładne, bez nagany, stateczne, głoche, niedobre, naganne.	w Klassach niższych w ogólności zdanie, dobre, wybome. mierne i.t.d. w Klassach wyższych w szczegolności zdanie o pamięci, uwadze, poięciu, umagnacyi, rozsądku i.t.d.	Dobra, wielka, ciągła, stała, mierna, niestała.	Wielki, znaczny, mierny, mały, żaden.	Dla choroby opuścił dwa miesiące nauki. Odrywany często (lub na czas dłuższy) od Rodziców (Opiekuna) Okazuie naywiększą chęć do Matematyki Okazuie szczególnieyszą zdatność do Poezyi. Ma chęć do stanu woyskowego. Rodzice przeznaczaią go do prawnictwa i.t.d. Przeznaczony powtórnie (lub po 3ci raz) do nagrody szkólney.
2												
3												
4												

Z Powiatu Błońskiego, Jezierski Czołhańśki
Czeskiego Trzciński i Lutz z wski.
Sochaczewskiego Zembrzuski, Hrabia Łubieński.
- Gostynińskiego Dębowski, Zaborowski.
- Rawskiego Grotowski, Łaszczyński.
- Brzezińskiego Cypr. Nakwaski, Przezdziecki
- Orłowskiego Kurdwanowski, Sokołowski.
- Łęczyckiego Orsetti, Grabski.
- Zgierskiego Hr. Zamoyski, Wągrowski.

Powiat Warszawski.

Podprefekt: Józef Bachmiński.

Rada Powiatowa.

Radzcy: Alexander Potocki, Byszewski, Przyszewski, Trębicki, Jakutowicz, Dangel, Fontana, Reszkowski, Paschalis, Ryx, Sufczyński, Badowski.

Powiat Błoński.

Podprefekt: Piotr Skulski.

DYREKCYA
Dobr i lasow Narodowych.

Dyrektor Jeneralny: Marcin Badeni Radca Stanu,
Szef: Michałowski.
Sekretarz Jeneralny, Małowski.

INTENDENCI
w Departamencie Warszawskim.

Intendent: Leon Strzałkowski.
Nadleśny. Dulfus.
Kommisarz Ekonomiczny: Hippolit Rogowski.
W Departamencie Krakowskim: Erazm Komar.
Nadleśny. - -
Kommisarz. - -
W Depart: Poznańskim Intendent: Samuel Tolkmit
Nadleśny - -
Kommisarz. Alexander Stulzei.
W Depart: Kaliskim Intendent - -
Nadleśny, Wincenty Wachowicz.
Kommisarz, Woyc: Dębski
W Depart: Radomskim Intendent, Jan Kruszewski.
Nadleśny, Ignacy Zalewski.
Kommisarz -

Сельскаго Хозяйст
Отдѣ
№ и